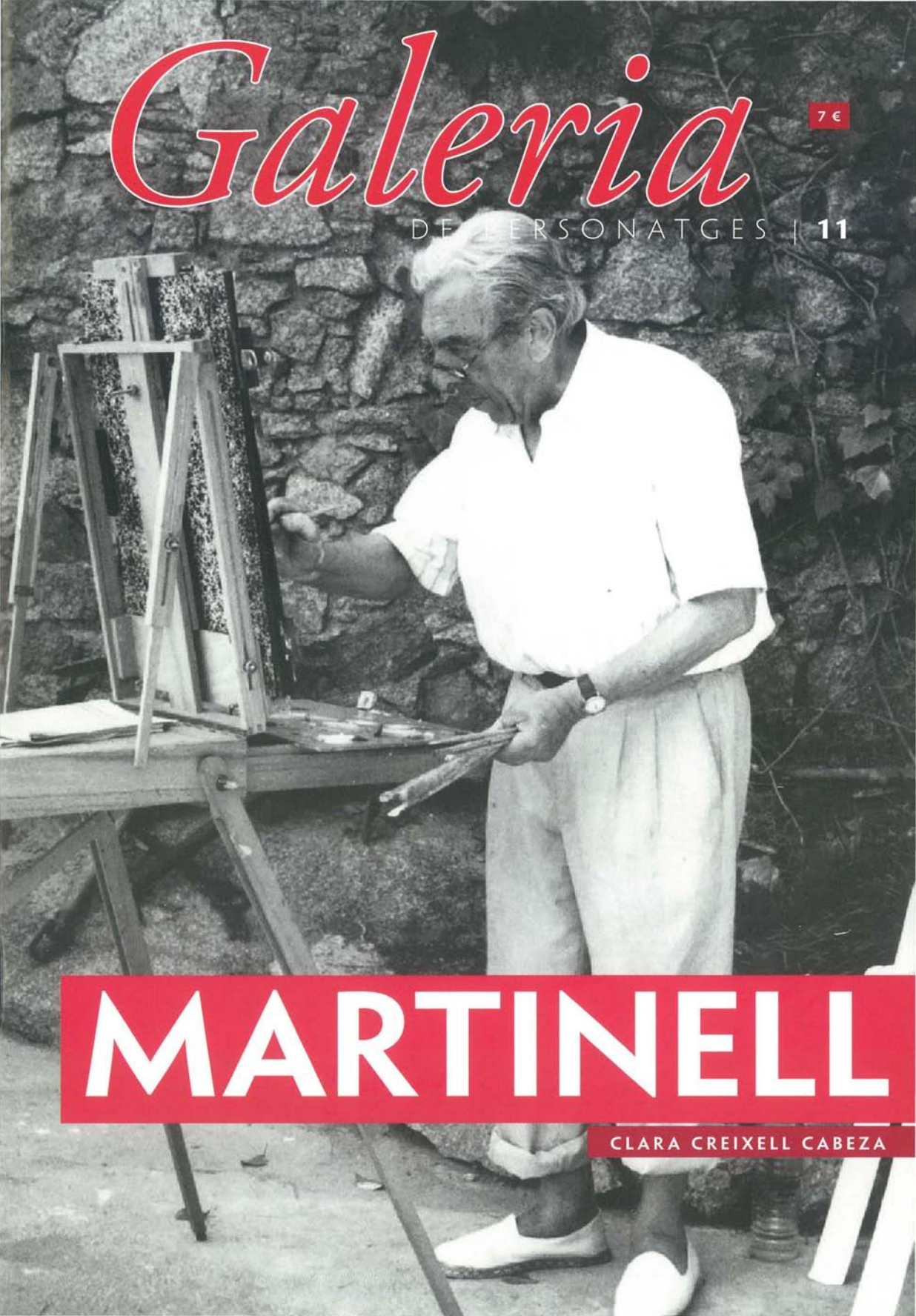

Galeria

DE PERSONATGES | 11

7 €

MARTINELL

CLARA CREIXELL CABEZA

"Al capdavall, no he tractat de demostrar res,
sinó de pintar i il·luminar bé la meva pintura"

André Gide, *L'immoralista*

MARTINELL

COL·LECCIÓ: GALERIA DE PERSONATGES. NÚMERO 11

CLARA CREIXELL CABEZA

Clara Creixell Cabeza (Palafrugell, 1984). És llicenciada en Història de l'Art per la Universitat de Barcelona i Graduada en Educació Infantil per la Universitat Internacional de la Rioja. Té una especialització en museografia per la Universitat de Barcelona. Ha col·laborat amb la revista *Guaita*, on va escriure diferents articles sobre el món de l'art, i ha treballat com a becària a la Fundació Vila Casas a Palafrugell. Actualment treballa com a professora.

CRÈDITS

Edició: **Institut de Mitjans de Comunicació Pública de Palafrugell.**
Associació Cultural Pou d'en Bonet
© del text: **Clara Creixell**
© de les fotografies: **els seus autors**

Fotografia de portada: **Martinell pintant, 1995.**
Col·lecció Yvan Pierre.
Fotografia de contraportada: **Martinell al pati de casa seva. 1994.**
AMP. Col·lecció Carme Bonal.
Coordinació: **Ajuntament de Palafrugell,**
Unitat de Publicacions. ***Revista de Palafrugell***

Correcció: **Concep Iribarren**
Disseny i muntatge: **Josep Maria Farrarons** (www.farrarons.cat)
Filmació i impressió: **Impremta Palafrugell**

Dipòsit legal: GI.971-2015
Tiratge: 500 exemplars
Data d'edició: Juliol de 2015

ajuntament de palafrugell

Revista *de* **Palafrugell**

SUMARI

APUNTS BIOGRÀFICS 08

LA RELACIÓ AMB JOSEP PLA 16

ARTICLES PERIODÍSTICS 26

PINTURA I ARTS DECORATIVES 29

MADURESA I ÚLTIMS ANYS 41

ANNEX 47

COL·LABORACIONS

PINZELLADES. PILAR ARMENGOL 12

L'AMIC JOSEP MARTINELL. EDUARD BIGAS 17

RECORD FUGAÇ. LLUÍS BRUGUERA 22

MARTINELL, L'AFRANCESAT. GERARD PROHIAS 24

EL COLOR DEL GOS COM FUIG. FREDERIC SUÑER 32

CARTA A JOSEP MARTINELL. TANO PISANO 40

APUNTS BIOGRÀFICS

Josep Martinell i Bruguera va néixer el 1912 a Palafrugell. Era fill de Francesc Martinell i Rubau i Maria Àngels Bruguera i Joan. El seu pare va heretar el negoci familiar, creat per l'avi Manuel, de producció tapera i la seva mare provenia d'una família d'artistes i terrissaires, tot i que ella es dedicava a la costura. L'avi Manuel va traslladar-se a Brussel·les, per desenvolupar el negoci taper i va retornar a la vila després de fer fortuna. El pare de Martinell va estudiar la primària a Bèlgica. Segons ens explicava ell mateix: "La indústria dels taps estava en expansió al centre d'Europa i els tapers que tenien més coratge anaren a prendre posicions de cara al futur" [1]. De l'aventura europea del seu avi, Martinell conservà durant molt de temps família a Bèlgica ja que el seu oncle Lluís, germà petit del seu pare, hi va viure gairebé tota la vida.

Va ser l'avi Manuel qui va fer la casa on va viure Martinell fins a la seva mort al carrer de Girona número 55. Aquesta casa tenia quatre habitacions, un menjador i una cuina. Martinell recordava haver-hi vist fer taps quan ell era petit. Però el pare de Martinell, Francesc, va abandonar el negoci dels taps quan va aparèixer la competència de la maquinària. Cal suposar que va ser de la banda materna d'on Martinell va heretar el talent per l'art i l'artesania. Els seus avantpassats materns eren artesans terrissers i pintors. Eren coneguts com els "Adrians". Amb cert orgull, Martinell explicava que el seu avi matern, Narcís, era el pintor de can Barris, en aquells moments, la casa més rica de la vila. El germà del seu avi, Adrià, era un terrisser que tenia l'obrador a l'antic carrer de la Creu Ratinyola, avui carrer de Palamós. Adrià feia les famoses pipes de terra cuita, que Martinell va col·leccionar al llarg de la seva vida, juntament amb altres peces de terrissa.

VISTA DEL PATI INTERIOR DE LA CASA DEL CARRER GIRONA. ARXIU MUNICIPAL DE PALAFRUGELL (AMP). COL·LECCIÓ CARME BONAL.

[1] *Revista de Palafrugell*, II època nº 52. "La memòria trossejada".

L'oncle de Martinell per part de mare es deia Pepet però era conegut a Palafrugell com "l'Hòstia". Josep Bruguera, "l'Hòstia", era diletant i es dedicava a l'art en les setmanes de pluja i humitat de l'hivern, quan els temps li prohibia exercir el seu ofici de pintor de parets. Tots els seus quadres formen part, avui dia, d'una col·lecció particular. D'entre ells, destaca "La processó de les cuques" del 1916, una delicada composició realista que mostra la pujada al far de Sant Sebastià de la processó. Martinell durant la seva joventut va començar a treballar amb l'Hòstia. Posteriorment, heretaria el negoci de pintura industrial i decorativa i el regentaria ell mateix.

Tot i que ell mateix es definia com a autodidacte, no va deixar al llarg de la seva vida de recordar els personatges que el guiaren en el seu aprenentatge cultural. En primer lloc feia referències a les diverses i divergents lectures de la seva infantesa i joventut, molt sovint no gaire pròpies de la seva edat. Tenia un especial reconeixement pel seu pare i la llibertat que li donà en permetre remenar els seus llibres ja de ben jovenet. Així, començà a la seva preadolescència a llegir autors francesos. Alguns l'embruixaren i d'altres l'horroritzaren, però mai abandonà el gust per la literatura bretona, romàntica i evocadora. [2] Per altra banda, també recordava haver llegit els contes de la revista de Folch i Torres, com el Patufet: moralistes, casolans, burgesos i catalanistes.

Els records de Martinell sobre l'escola es centraven en el fet de que va anar a l'escola pública i gratuïta, l'escola de la vila, que llavors s'anomenava Escuela Nacional Graduada de Niños. Descrivia aquesta escola com el lloc de refugi dels nois desarrelats, els més pobres, esparracats i bruts de la vila. Val a dir que Martinell, ja d'adult, va ser un home amb bastants complexes, produïts per certes mancances que va sentir a la vida. Una d'aquestes era el fet d'haver anat a l'escola "Nacional" i no haver pogut gaudir d'una educació més elitista. Així, molt sovint intentava amagar on havia estudiat.

En segon lloc, recordava amb molta claredat els seus mestres d'aleshores. El seu primer mestre va ser el senyor Colomer, conegut pel malnom de "Merloco". El descrivia com un home baixet, plàcid i un xic tronat, amb un braç immòbil a causa d'una paràlisi. Recordava altres mestres com el senyor Antolí Tarrats i el senyor Pellicer, però el mestre que li despertava un record més intens és Lluís Vilalta. Vilalta era un professor rutinari, repetitiu, però que trencava la rutina de la història sagrada i la doctrina cristiana els dissabtes a la tarda. Aquella estona de classe la dedicava a llegir el Patufet. Molts alumnes s'adormien, però uns quants l'escoltaven amb interès. Cal imaginar que Martinell era un d'aquests darrers. Martinell en valorava la seva capacitat per despertar la curiositat per la lectura en els alumnes i l'ús del català fins i tot en l'època de Primo de Rivera. També recordava amb afecte el catalanisme del professor Eusebi Gispert. Finalment, rememorava les ensenyances del senyor Joan Bassols, que solia llegir la història d'Espanya en veu alta i un dia es va emocionar a l'aula llegint una carta històrica d'Hernán Cortés a la seva mare. [3]

[2] *Revista de Palafrugell*, II època, nº 46. "La memoria trossejada".

[3] *Revista de Palafrugell* II època. 1994. Nº 11. "Un llibre excepcional: l'ensenyament a Palafrugell".

Als 10 anys es va matricular, juntament amb el seu amic Salvi Sendra, a l'Escola d'Arts i Oficis de Palafrugell. L'escola estava situada on actualment hi ha el mercat del peix, a la banda que dóna a l'església. El professor titular era Lluís Medir, antic ajudant del professor Coromina, mort molt jove. Lluís Medir [4] era un agent molt actiu dins la vida cultural del poble, amant de l'art i promotor d'actes culturals. L'Escola d'Arts i Oficis de Palafrugell va tenir molta activitat sobretot entre els anys 1929 i 1936. Els alumnes s'hi formaven per la vida professional artesana: constructors, serrallers, fusters... hi acudien per aprendre a llegir un pla geomètric o desenrotllar una projecció. Cal suposar que Martinell va ser inscrit en aquesta escola per encaminar-lo cap al negoci de l'oncle.

Així, Martinell va deixar d'anar a l'escola primària, pública i gratuïta, abans dels catorze anys i Medir va esdevenir el seu Ciceró cultural. A ell li deu el seu aprenentatge sobre el dibuix i l'art decoratiu així com la seva introducció al gust per la lectura; ja que el va guiar a l'hora d'escollir les lectures. Medir tenia una biblioteca extensa de llibres d'art i literatura francesa. Amb els anys la relació de mestre i alumne es va transformar en amistat. [5]

Quan va tenir l'edat per fer-ho, va entrar al servei militar. Això va ser a principis de l'any 1934. Va ser destinat a Barbastre, a l'Aragó. S'hi va passar uns quants anys, durant els quals va esclatar la guerra civil. Una de les seves grans pors d'aquell moment era haver d'atacar Catalunya. Podem seguir les emocions i la vida de Martinell en aquest període a través de la fluïda correspondència que mantenia amb la seva família, conservada actualment a la Fundació Josep Pla de Palafrugell. En les seves cartes, veiem com viu aquest període de la seva vida amb una certa placidesa. Llegeix la història de l'art de Wölfflin, el "Coses vistes" de Pla i el seu amic Fermí Vergés li envia el setmanari "El mirador". De tant en tant treballa com a pintor de parets per algun superior i així aconsegueix un permís, per això demana a la família que li enviïn la granota de treball.

ANTIGA ESCOLA DE LA VILA (CARRER TORRES I JONAMA). FOTO ENRIC BRUGUERA.

[4] Lluís Medir (1893-1957). Va ser director i mestre de l'Escola d'Arts i Oficis des de 1917 fins a la seva mort. Gran dominador del dibuix i la pintura, era un home de reconegut talent arreu. A part de dedicar-se a la docència, al llarg de la seva vida va col·laborar amb projectes d'eminents arquitectes i va participar en nombroses manifestacions culturals i artístiques. Solia anomenar burletament a Martinell "sa busqueta" per fer broma sobre la seva estatura.

[5] *Revista de Palafrugell* 1/11/72 pàg: 4 i 5 "Lluís Medir, Mestre i amic".

I en alguna carta veiem que el seu oncle li diu que torni aviat a la vila, que el necessita per treballar. El pitjor moment el va viure quan va ser traslladat primer a Lleida i després a Barcelona per una infecció intestinal que resultà ser una apendicitis. Al cap d'un temps el varen traslladar a Bilbao i es va convertir en presoner de guerra del general vencedor. Curiosament, ell deia que ho preferia abans de ser soldat. Durant aquest període treballà pintant peces per carrosseries de Chevrolets de l'exèrcit. Passà 5 mesos com a presoner de guerra i després va ser alliberat.

Quan va acabar la seva etapa militar, decidí provar sort a la gran ciutat. Així els hiverns dels anys 1942 i 1943 els passà a Barcelona on va treballar en un taller, ja plenament dedicat a la pintura artística. El setembre de 1942, va entrar a treballar al taller de pintura de Can Tolosa, situat a la plaça Letamendi. Va estar-hi 20 mesos. Inicialment al taller hi va ingressar com a retolador però hi va acabar fent de tot "mobles decorats, estucats de guix, daurats, cartells, lacats, etc..." [6]. Can Tolosa era un taller de pintura industrial en el qual l'amo tenia varis oficials per fer grans treballs de pintura: exteriors, cúpules, imitacions de marbre i falsos revestiments. També feien cartells de publicitat comercial i cartells de cinema. El deixeble més il·lustre d'aquest taller fou Antoni Clavé Sanmartí [7]. Així doncs Can Tolosa, de la mateixa manera que un gremi medieval, a part d'una feina, era una escola. Pel que explica a les seves notes, a Barcelona, Martinell pateix una gran solitud, la qual probablement, va ser la causant de la seva tornada cap al poble. De retorn a Palafrugell reprèn l'activitat al costat del seu oncle "l'Hòstia" fent de pintor de parets i pintura decorativa. Ell deia que a Palafrugell no tenia problemes per seguir l'actualitat del món a traves de la ràdio i els diaris.

El primer treball d'importància que va realitzar al poble com a pintor decoratiu és el que va desenvolupar al 1946 a l'església parroquial de Palafrugell. Martinell va ser un dels ajudants del pintor Guillem Soler, en

MARTINELL PASSEJANT PELS CARRERS DE PARÍS. 1958. AMP. COL·LECCIÓ CARME BONAL.

[6] *Revista de Palafrugell* II època. 1997. Número 49 "La memòria trossejada. Notes del quadern groc".

[7] Barcelona 1913-St. Tropès 2005. Pintor, gravador i escultor. Inicialment pintor de parets i cartellista rebé multiples influències que feren evolucionar la seva pintura. Al 1954 es dedica en exclusiva a la pintura a l'oli i inicià el camí cap a l'abstracció, practica el collage i les conquestes de l'informalisme. Són caracteristícs d'ells els fons de que simulen papers plegats, del 1975, pintats utilitzant el trompe-l'oeil. Als anys 80 li arriba el reconeixement oficial, en forma de grans exposicions i premis de les administracions.

PINZELLADES

Vaig conèixer Josep Martinell a l'Hotel Llevant. No em recordava com però una vegada, m'ho va explicar. La meva germana i jo havíem anat a la Bisbal i vam comprar un bisbalenc. Llavors, al bar del Llevant, on ell era, vam fer unes parts del bisbalenc, i les vam repartir entre els que érem allà. Ell s'hi trobava, i la Montse del Llevant li va oferir un tros de bisbalenc.

I ell va preguntar: –Qui l'ofereix?.

Li va contestar: –Aquelles dues noies.

– Qui són? –va preguntar.

– Són de Barcelona

–Ah, bueno– va dir.

I així ens vam conèixer.

Després vam coincidir en festes i reunions i ens vam anar coneixent. Coincidírem en moltes coses que ens agradaven. És a dir, viatges, llibres, exposicions i així es va anar començant una bona amistat que durà fins que va morir. Recordo un viatge a Itàlia, concretament a Florència i Venècia, hi vam anar en cotxe. Érem cinc persones, el Jaume i la Montse del Llevant, ell, la meva germana i jo. Vam disfrutar molt amb aquell viatge. Tots anàvem més o menys documentats però ell ens va sorprendre perquè semblava que havia viatjat per Itàlia moltes vegades, amb les explicacions que ens feia. Mai va demostrar tot el que sabia, però sempre ens sorprenia. Al visitar el Lido de Venècia, va recitar pàgines del seu amic Pla. Li encantava perquè parlava d'ell. Recordàvem la novel·la Mort a Venècia i ells ens va fer una explicació d'aquell llibre.

Després també recordo que a Florència no volia entrar al museu on s'exposava el *David* de Miquel Àngel. Jo crec que en el fons, no es volia desil·lusionar amb el que ell havia pensat d'aquesta escultura magnífica. Ara, el que ens va impressionar van ser les escultures dels esclaus.

Vam coincidir en molts viatges. Sempre explicava que no havia viatjat gaire per la península, pels diferents pobles de la Pell de Toro. I així vam anar a Castella, Extremadura, Andalusia, al País Basc... Recordo una vegada a Sòria, per visitar el romànic castellà on el que és basic són les portes d'entrada de les esglésies. Vam entrar en algunes d'elles.

– No entro –va dir– si no hi ha monges. No va entrar i, llavors, tot d'una va sortir una filera de monges.

– Veus que t'has perdut? –li vam dir.

Es va posar a riure.

Era molt sensible, sobretot amb la música i també amb alguna lectura. Em va regalar un llibre de Leopoldo Alas "Clarín", *La Regenta*, i em va dir, això és l'Espanya profunda. Aconsellava bé les lectures, la música i parlàvem de tot lo habido y por haber.

Quan venia a Barcelona, no venia gaire, però quan venia, anàvem a dinar junts. La meva germana, ell i jo. Sempre recomanava anar a un restaurant, a la vora del mar i quasi sempre anàvem al Marítim. Era molt bonic compartir aquelles hores que passava a la nostra ciutat.

Quan va escriure el llibre sobre en Josep Pla, és curiós, ens va demanar permís per dedicar-nos-el. Un diumenge, després de dinar ens va dir:

– Us he de dir una cosa.

– Bé, digues –li vam contestar.

– M'agradaria dedicar-vos el llibre que he escrit sobre en Pla.

Vam quedar sorpreses, mai ens havien demanat una cosa així i, és clar, li vam contestar que sí. La dedicatòria, és com era ell:

"A Pilar i Glòria, evidentment."

L'últim viatge que vam fer va ser a Andalusia. Ell volia ensenyar Andalusia a uns amics belgues. Sevilla, Granada, Córdoba... va ser un viatge molt bonic i l'hora de dir adéu al seu món. Vam anar en cotxe. Al deixar La Manxa i entrar de ple a la província de Jaen, li va sorprendre el bosc d'oliveres d'aquesta província.

–És una meravella –deia i als ulls li espurnaven unes llàgrimes.

– Ara –deia– pintaré oliveres, quina riquesa, quina meravella.

Ell, amant com era de la naturalesa i del paisatge, es va emocionar. Jo crec que va ser un adéu magnífic. Era el que ell volia. Va comentar moltes vegades aquest viatge. Sempre el recordava amb alegria. Perquè ell era un home alegre i bo i sobretot empordanès. Aquell Empordà que ell estimava. Així com el seu poble que no l'estimava prou.

PILAR ARMENGOL

IL·LUSTRACIÓ DE JOSEP MARTINELL DINS "TARDOR A CALELLA DE PALAFRUGELL". JOSEP PLA. *COSES VISTES*. PALAFRUGELL: EDICIONS MONTCAL, 1949. FUNDACIÓ JOSEP PLA.

MARTINELL APLICANT PA D'OR EN UNA FORNÍCULA DE L'ABSIS DE L'ESGLÉSIA DE PALAFRUGELL. 1946. AMP. COL·LECCIÓ CARME BONAL

LLIBRETA ESCOLAR DE JOSEP MARTINELL. AMP. FONS JOSEP MARTINELL BRUGUERA.

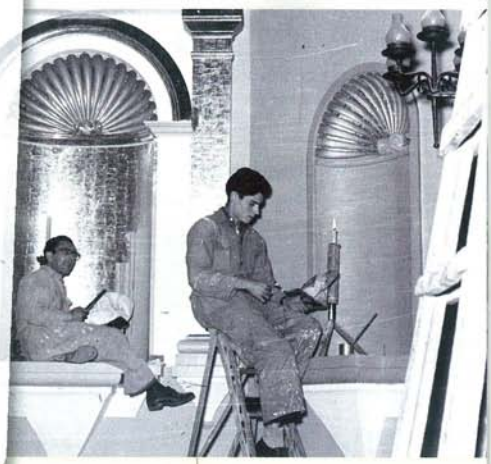

-Composición-

-El león de Florencia-

l'elaboració dels frescos que decoren l'absis. [8] Va ser un encàrrec conflictiu, ja que després de 8 anys de treball intens, Soler va marxar deixant inacabat el cicle al fresc que s'havia planificat per l'església, que havia d'emular els grans cicles murals de la Baixa Edat Mitjana. El que avui veiem pintat (l'absis) és el que es va fer. Martinell i el seu oncle, "l'Hòstia", hi van intervenir com a decoradors en les parts marginals, sense importància narrativa. Gràcies als seus coneixements en art i artesania, l'any 1947, va rebre la segona comanda significativa: va ser l'encarregat, a mode de comissari artístic, de retornar cinc grans teles del segle XVIII a la seva antiga ubicació, a la capella de Sant Sebastià.

Poc després, entorn l'any 1948, va fer el seu primer viatge a París i Brussel·les, on va visitar exposicions i es va delectar amb la pintura europea de les avantguardes. Sembla ser que durant un any va residir primer en una ciutat i després en l'altre i en les dues va desenvolupar-hi treballs de decoració pictòrica. A partir d'aquest moment, els viatges a París i Brussel·les es tornaran periòdics, gairebé podríem dir crònics, ja que Martinell necessitava cada any, sortir del poble i gaudir del cosmopolitisme que li aportaven aquestes ciutats. Va ser en un d'aquests viatges a París on va trobar-se amb Salvador Dalí i aquest li demanà pel seu nom: "Josep Martinell", va respondre el pintor. Salvador Dalí li va dir que amb aquell nom no aniria gaire lluny en el món de l'art, que s'hauria de dir "Giuseppe Martinelli".

L'any 1949 fou un any cabdal en la trajectòria professional de Martinell. Gràcies al rellotger Gich de Palafrugell, Martinell va ser introduït a Josep Pla i proposat com a il·lustrador per una nova edició del "Coses vistes" del mateix any. Es tractava d'una edició de bibliòfil amb dibuixos originals de Martinell, de la qual se'n van fer 60 exemplars. "A mi, em van demanar si volia fer de bastaix. Vaig fer uns 900 dibuixos al guaix aclarit. [...] Tot plegat, va quedar com una raresa bibliogràfica única en la història de Palafrugell. Perquè el llibre era gairebé autàrquic. Excepte el paper, tots érem palafrugellencs" [9].

Col·laboracions que es repetiran l'any 1952 quan trobem la mà de Martinell, juntament amb la del que havia estat el seu mestre a l'escola de dibuix, Lluís Medir, en les il·lustracions de la primera edició del "Peix Fregit" de Pla. Martinell i Medir varen fer multitud d'il·lustracions per uns preciosos llibres impresos en paper de suro. D'aquests exemplars avui se'n troben ben pocs. A partir d'aquí Pla i Martinell forjaran una amistat que no es trencarà fins a la mort del primer.

Podem dir que tota aquesta activitat relacionada amb el món de la il·lustració sorgeix necessàriament com a expressió més elevada i refinada del treball diari que duia a terme en el taller de pintura del seu oncle. Sabem que aquest taller estava situat al carrer Sagunt, passat el Camp d'en Prats, a l'altura del carrer Ramada. Martinell no en tenia prou de decorar parets i va començar a experimentar sobre d'altres superfícies. Per a aquestes decoracions va formar un repertori iconogràfic propi, amb escenes i imatges de la vida de Palafrugell. Velers, mariners, tapers, pagesos, cubans i cubanes, cantants

[8] A la Revista de Palafrugell II època nº 14, en fa un article molt ampli.

[9] "Recordant Frederic Gich". *Escrits d'ahir*, Edicions Baix Empordà1999.

d'havaneres, tavernes, platges i cales van començar a proliferar en mobles i tota mena d'objectes de la llar. Recordem que el treball decoratiu i el trompe-l'oeil [10] l'havia après al taller de Can Tolosa. Tots aquests objectes els comercialitzava en botigues de Palafrugell i rodalies.

L'any 1959, Gigine George i la seva germana, Clemile, unes joves Belgues que feia 5 anys que estiuejaven a Llafranc, van descobrir a Palamós un bonic paravent decorat amb motius mariners. Interessades per l'autoria de la peça van saber que aquest estava pintat per un pintor de Palafrugell anomenat Martinell. Al cap de pocs dies, picaven a la porta del taller i els obria Martinell dient: "Què vols!", visiblement ofès per ser destorbat durant el seu treball. Però davant de la visió de dues boniques joves belgues va abaixar la guàrdia i les va deixar entrar al taller. Així va començar la relació amb Clemile George, Gigine George i Yvan Pierre [11], el marit d'aquesta, una amistat que Martinell va conservar fins la seva mort. Martinell doncs, tornava a ser, definitivament a Palafrugell. I és aquest poble del peix fregit el que veurà com s'esdevindrà la seva vida. La seva família, els seus amics, els seus amors i ell mateix seran genuïnament i essencialment palafrugellencs i el seus treball pictòrics ho viuran de la mateixa manera.

[10] Recurs habitualment emprat en pintures de caire decorativista consistent a forçar l'efectisme pictòric fins a l'extrem de simular l'aparença real o corpòria de les coses, sovint amb la intenció de fer l'efecte que ressalten.

[11] Pierre i George van esdevenir els hereus universals de Martinell. Ells van fer les donacions pertinents a la Fundació Josep Pla i a l'Arxiu Municipal de Palafrugell. Conserven gran part de les seves col·leccions privades.

MARTINELL A LES GOLFES DE CASA SEVA PINTANT UN DELS SEUS CARACTERÍSTICS PARAVENTS. AMP. COL·LECCIÓ CARME BONAL.

LA RELACIÓ AMB JOSEP PLA

Segons explica Martinell la seva primera notícia sobre Josep Pla va ser quan tenia uns 6 anys. Ell sortia d'una fleca propera a casa seva i en Trotski, el gos del mas Pla, el va fer caure i el pa de crostons que havia comprat va rodolar per terra.

Més endavant va saber que al mas Pla hi vivia un escriptor que no parava de viatjar. Durant la seva joventut, Martinell, va llegir el "Coses vistes" de Pla, i a partir de llavors va devorar la seva literatura. Alhora, va tenir l'oportunitat d'observar-lo al cafè de Cal Pallot, ens imaginem que de lluny i amb molta admiració.

Quan Pla va deixar d'escriure per uns diaris d'esquerres i va començar a escriure per d'altres més conservadors, Martinell, explica, es va sentir decebut; i no va ser fins anys després, quan la sang jovenívola va començar a calmar-se, que va reprendre l'amor per la literatura de l'homenot.

Quan Martinell va tornar de París i Brussel·les per assentar-se de nou a la vila és quan entra realment en contacte amb Josep Pla. Com ja hem dit, al 1949 el rellotger Gich li va presentar Josep Pla i li van proposar d'editar una edició de bibliòfil del "Coses Vistes". Després va venir l'edició de bibliòfil del "Peix Fregit", l'any 1952.

La relació amb Pla marca profundament la vida de Martinell.

Gràcies a aquesta amistat, Martinell gaudeix de llargues vetllades amb l'escriptor al mas Pla on, sols o amb companyia d'altres amics, repassen anècdotes i discuteixen temes de tot tipus. Les reunions podien ser molt variades i cal destacar que Martinell no es sentia estrany en cap ambient. Una nit podia estar conversant amb en Salvi "Embustero" i individus pintorescos de la vila, i al cap d'uns dies tenir a taula escriptors com Baltasar Porcel i altres personatges destacats de la cultura catalana. Martinell conversava amb tothom. Era un home culte, il·lustrat, que podia seguir qualsevol conversa i les seves paraules es basaven amb un profund coneixement dels fets. Per aquest motiu, Pla el va valorar com a amic.

JOSEP MARTINELL I JOSEP PLA DURANT EL RODATGE DE LA PEL·LÍCULA DE JOAN BACA PERICOT. MAS PLA, 1969. FOTO FRANCESC ALSIUS. FUNDACIÓ JOSEP PLA.

Martinell es va convertir en taxista usual de l'escriptor que l'utilitzava per fer escapades a Figueres, Girona, Barcelona i altres indrets. D'això Martinell en va extreure múltiples anècdotes que anà plasmant poc a poc en escrits que després esdevingueren llibres sobre Josep Pla.

Tot i que Martinell havia escrit en altres mitjans als anys 40 i 50, va ser a la *Revista de Palafrugell* on hi va mantenir una col·laboració més constant. Segons diu el mateix Martinell, ell va començar a publicar aquests articles animat per Josep Pla, el qual el va encoratjar a mostrar el seu potencial literari a tot el poble i, així, elevar el nivell cultural de la revista. Aquest darrer va conèixer la seva capacitat dialèctica en primera persona, fruit de les converses que mantenien. D'aquesta manera, Martinell va iniciar al 1969 una col·laboració mensual amb la *Revista de Palafrugell* que es perllongarà al llarg de tota la seva vida. El primer article s'anomenà "Josep Pla. Aproximació a un retrat i alguna cosa més".

Així doncs, no és d'estranyar que aquesta confiança dipositada per Pla en Martinell, tornés cap a Pla convertida en cròniques sobre aquest on s'investigava la seva personalitat.

Com podem veure en els seus primers articles, Martinell, es dedica a fer un retrat psicològic i íntim de Josep Pla. Ell parla del Pla privat, aquell més domèstic i secret. Ens n'explica amb tot luxe de de-

L'AMIC MARTINELL

Em demanen que parli d'en Josep; ja fa un grapat d'anys que ens va deixar, però sempre he trobat moments per recordar-lo. Durant els anys que vaig viure a Londres, anava de tant en tant a la National Gallery, a cada visita sempre dedicava un temps a un quadre molt bonic de Jean-Baptiste-Camille Corot. *The Roman Campagna with the Claudian Aqueduct* és un paisatge de mides petites, 22.8 x 34cm, un oli sobre paper, muntat sobre tela. En Josep adorava Corot, no era cap secret, quan pronunciava el nom del pintor parisenc, sempre ho deia amb solemnitat. Aquesta va ser una manera de recordar-lo i compartir la nostra passió per la pintura. Recordo perfectament que el quadre, si no l'han canviat de lloc, estava en una de les sales petites, més discretes, sense pretensions, molt a la manera de fer d'en Josep.

Anys abans, al taller de casa seva, m'havia ensenyat uns paisatges a l'oli d'algun viatge seu a Andalusia, "els he fet de memoria", em deia satisfet. Aquells paisatges d'en Josep tenien una frescor que demostraven que l'entusiasme per la pintura és la vida mateixa. Com el jove Corot en els seus viatges de joventut a Itàlia, en Josep, que tenia al voltant de vuitanta anys, continuava pintant amb el mateix esperit d'un jove. Jo sempre el vaig admirar per la seva vitalitat i extrema curiositat; tenia ofici, i una vista molt ben educada, sàvia com desgranar l'excel·lència de la mediocritat, no cal dir que mai va tenir televisió. Per a mi va ser, sens dubte, un personatge únic i un bon amic.

Ahir va nevar per primer vegada aquest hivern, l'hivern a Berlín pot ser molt llarg i fred. En dies com aquest, recordant l'amic perdut, és un bon moment de retrobar-lo. A la Staatliche Kunsthalle hi ha un Corot molt bonic, no en parlem més! Fins després Josep.

EDUARD BIGAS

talls cada gest del seu rostre, cada posat del seu cos, cada moviment i cada paraula que diu. Consegüentment, el lector aconsegueix una imatge mental ben nítida on es pot imaginar Pla assegut al menjador del seu mas, escrivint, fumant, prenent licor i alhora xerrant amb algun visitant:

"Si l'observeu amb atenció, veureu que canviants són les seves faccions. És possible que aquesta constant mobilitat facial obeeixi a un prodigiós joc mental ràpid i complicat."

"A vegades és d'una indiscreció temerària, però a vegades també és hermètic i discret com un confessor de debò. Sovint és d'una simpatia desbordant, però quan està de mal humor és d'allò que se'n diu un animal de mal ferrar"

"El seu humor canviant és, no hi ha dubte, un altre misteri que potser va lligat amb una sensibilitat finíssima. Molt més fina que la gent no pensa. ¿quantes vegades li hem vist una llàgrima a la cua de l'ull a punt d'esclatar?" [12].

En els articles que periòdicament Martinell dedica a Pla, hi veiem com l'amic, pren algunes de les frases de l'escriptor com a emblema, com a

[12] *Josep Pla vist de prop. Aproximació a un retrat.* Ed. Pòrtic. BCN. 1972.

demostració verbal d'un sentiment, d'una manera de ser. Martinell observa Pla i l'escolta, acata les seves idees i a mesura que passen els anys, veiem que les converteix en veritats universals. I és així com Martinell, amb l'atenta mirada del pintor, que capta les escenes buscant expressar una composició, es dedica a descriure en els seus articles una successió de fets de la vida de Pla, que mica en mica es converteixen en tota la trama de la vida d'aquest.

Pla i les dones, Pla i l'obsessió del paper, Pla el nàufrag, Pla l'infant...

Igual que Pla es sentia atret pel sòrdid i el pintoresc, Martinell veu en Pla la mateixa singularitat i no pot deixar de descriure'l en els seus articles com qui pinta cada mes un retrat del mateix personatge durant la resta de la seva vida.

Tots aquests articles que va escriure durant anys a la *Revista de Palafrugell* foren la llavor del llibre que va publicar l'any 1972 "Josep Pla vist de prop".

La complicitat entre els dos Joseps la recorda l'amic de Martinell, Yvan Pierre, el qual observava entre ells una mena d'admiració mútua. Tots dos eren homes fets a si mateixos en el món de la cultura, encara que en àrees ben diferents.

Pierre remarca la familiaritat amb què Martinell es movia pel mas Pla, i com, sense cita prèvia, entrava a la casa i es dirigia a l'habitació de Pla per saludar-lo, on el podia trobar en pijama al llit qualsevol dia a les sis de la tarda.

Quan el senyor Pierre va ser presentat a Pla, aquest va fer broma sobre el seu origen, i els dos amics reien sense parar, intercanviant-se mirades amb missatges secrets.

De les moltes tardes que Martinell i Pierre varen passar navegant per la Costa Brava, el belga no pot deixar d'evocar amb certa solemnitat aquella en que se'ls va unir l'amic Josep Pla, "el millor guia de la Costa Brava", el qual li va dir el nom de totes les roques i els llocs perillosos que hi havia del far de Sant Sebastià a la Platja de Pals. Una tarda, recorda Pierre, memorable, en què els dos Joseps van ser molt feliços i se'ls veia encantats amb el viatge.

A inicis dels anys 70 un grup d'amics van aconsellar a Josep Pla que caldria que fes donació de la seva biblioteca personal per a la consulta del públic en general. Alhora, aquesta biblioteca tindria en disposició l'obra completa de l'escriptor perquè la gent la pogués estudiar. Un d'aquests amics va ser Josep Martinell. Ell, juntament amb d'altres (entre els quals destaquen Francesc Alsius i Joan Badia), van convèncer a Pla de la importància de crear aquesta entitat.

Així, l'any 1973, neix la Fundació Privada Biblioteca Josep Pla.

Martinell va ser un agent molt actiu en la Fundació. En primer lloc participà en el transport físic de tota la biblioteca de l'escriptor, des de el mas Pla fins a la seu que va ocupar en un primer moment, la Casa de Cultura, ubicada a la plaça de Can Bech de Palafrugell. A més a més, Josep Martinell va ser nomenat patró de la Fundació per desig explícit de Pla. La Fundació Josep Pla conserva un document molt interessant escrit per Pla el

ENRIC SABATER, SALVADOR DALÍ, JOSEP PLA I JOSEP MARTINELL AL MUSEU DALÍ, ABANS DE LA INAUGURACIÓ. FIGUERES, 1974. FOTO MELITÓ CASALS "MELI". FUNDACIÓ JOSEP PLA, COL·LECCIÓ FAMÍLIA ALSIUS JURIOL. DRETS D'IMATGE DE SALVADOR DALÍ RESERVATS. FUNDACIÓ GALA-SALVADOR DALÍ, FIGUERES, 2015.

JOSEP MARTINELL, CLEMY BERTHET, JOSEP PLA, GEORGINA GEORGE I YVAN PIERRE. CASTELL DE PERALADA, 1968. FUNDACIÓ JOSEP PLA, COL. JOSEP MARTINELL.

MARTINELL ENTREVISTAT PER ÀLEX CEBOLLERO, DESEMBRE DE 1996. FOTO PACO DALMAU. AMP. COL·LECCIÓ CARME BONAL.

19 de juny del 1973. Es tracta d'un manuscrit on l'escriptor dicta una sèrie d'ordres que cal seguir a l'hora de disposar la biblioteca. L'escriptor estableix, per exemple, que cal seguir algunes de les col·leccions que ell ha iniciat com l'Enciclopèdia Catalana, la Història de la Literatura Catalana, Els Nostres Clàssics, la Bernat Metge.... entre d'altres. Inclús parla d'obres encara no publicades, com el diccionari català de Coromines i ordena que quan es publiqui es compri per la Biblioteca.

Quan Pla parla de la sala que acollirà la seva biblioteca sent i reconeix que aquesta resulta un espai poc acollidor. Per a arreglar-ho considera que cal posar-hi alguns ornaments, com el seu bust de bronze fet per Josep Surinach a París.

Diu que el seu retrat, juntament amb el del Sr. Llobet (president de la Diputació en aquell moment, gràcies al qual es va fer de nova planta la Casa de Cultura) i el del senyor Francesc Alsius (gràcies al qual es va fer la biblioteca) donaran probablement un aire més distret a l'espai.

Tot seguit requereix l'actuació de Martinell al qual li encomana l'elaboració d'un seguit de pintures de figures i paisatges que caldrà col·locar en parets, entre les estanteries i si fos possible fins i tot al sostre i que cal que siguin alegres i divertits. Pla diu: "Han de ser plens de color, sense rigidesa acadèmica, a ull, amb un punt de desordre ple de vida, seguint el seu temperament que dóna molt de sí mateix [...] els llibres són morts, tot i que trenquen el tedi de la vida. Martinell amb els seus coneixements i experiència pot posar sobre el cementiri de llibres una cosa viva, diversa, divertida, per evitar que la gent no s'adormi a la biblioteca. Tota aquesta feina s'ha de pagar monetàriament al Sr. Martinell".

Malauradament, moltes de les indicacions que va donar Pla, mai es van portar a terme, entre elles la decoració de l'espai per part de Martinell.

En aquests primers moments la Biblioteca Josep Pla esdevé un espai de consulta i estudi de l'obra de Pla, un ens unidireccional, destinat a transmetre el missatge planià a qui el vulgui consultar. Així seguia quan va morir l'escriptor.

Precisament de la mort de l'escriptor parla Martinell en el diari que anomenà "Diari intermitent", i que inicià el 4 de gener de 1981 amb les següents paraules: "La utilitat que pugui tenir aquest diari la ignoro ja que em sembla que no en tindrà cap. La meva intenció és apuntar el que fa Josep Pla, a qui jo veig molt malament. M'agradaria equivocar-me."

Així doncs, durant aproximadament uns 4 mesos (tot i que hi ha algun mes que gairebé no escriu res) Martinell va fer la crònica dels darrers dies a la vida de Pla.

Gràcies a la confiança que comportava una amistat com la seva, a través dels escrits de Martinell tenim accés als últims dies de la vida de l'il·lustre autor. Sabem que patia una anèmia molt forta que el va debilitar fins la mort. En el seu diari, Martinell ens

RAJOLES DE CERÀMICA AMB DIBUIX ORIGINAL DE JOSEP MARTINELL QUE SENYALITZEN ELS DEU PUNTS DE LA RUTA JOSEP PLA A PALAFRUGELL. FUNDACIÓ JOSEP PLA..

RETRATS DE PLA, DE JOSEP MARTINELL. TINTA SOBRE PAPER. 1992 (*JOSEP MARTINELL*. GALERIA LLUÍS HERAS. 1992).

situa al mas, al menjador fent companyia mentre sopa o al costat del llit del malalt. Veiem com un seguit de personatges, constitueixen una mena de cort entorn Pla en els seus darrers dies i com aquest cercle s'excita, es comunica i es mobilitza davant de cada petit canvi en l'estat del malalt. El dia 21 de gener Pla li demana a Martinell que el porti a sopar a Figueres, tal i com havien fet fins feia unes setmanes. Martinell s'hi nega ja que l'estat de l'escriptor és molt greu. El dia següent escriu "Josep Pla està molt malament. Té uns ulls desorbitats, com mai els havia tingut. Hi ha moments que desvarieja". Després de passar el mes de febrer ingressat a la Clínica de la Santa Creu de Figueres, torna al mas al març. Martinell escriu el 17 d'abril: "Quan vaig anar a cercar-lo a Figueres, en vaig tenir molt mala impressió. Em va dir que volia anar a morir al mas. Cap objecció a fer. Em va fer tanta llàstima que em va costar molt de contenir-me, per no plorar com ell. Això s'acaba."

Al cap de sis dies l'enterraven al cementiri de Llofriu.

A partir del 1992 la Fundació pren una nova direcció. Gràcies a l'interès per part de l'alcalde de Palafrugell d'aquells moments, Frederic Suñer, la Generalitat de Catalunya, la Diputació de Girona, el Consell Comarcal del Baix Empordà i el propi Ajuntament de Palafrugell, que es comprometen a col·laborar econòmicament amb la Fundació. Amb tot això es pretén dinamitzar la Fundació i convertir-la en quelcom més pròxim i interactiu per a tota la població, no només un espai per estudiosos. D'aquesta manera es promouen activitats dirigides a tots els públics: exposicions, conferències, rutes... que creen una nova Fundació més activa en la vida cultural del poble.

Una de les principals novetats de la Fundació va ser la creació de la Ruta Josep Pla. L'any 1994, Martinell, assessorà i participà en l'elaboració de l'itinerari i féu el disseny de les rajoles que situen les parades de la ruta. Es tracta d'onze rajoles que representen els punts clau del recorregut vital de Pla a Palafrugell.

L'any 1996 Martinell publica "Josep Pla vist per un

RECORD FUGAÇ

(QUALSEVOL DIA DE NOVEMBRE, A CASA D'EN JOSEP MARTINELL)

El sol baix, d'un groc enrabiat, entra pels finestrals de les amples estances que donen al pati. La llum penetra, enlluernadora, donant una pàtina de vernís i or a tota la casa. I un bri d'escalfor, no gaire. Mobles isabelins i cadires entapissades. Quietud... Una col·lecció de barrets a les golfes i unes escollides pintures de paisatge –li agradava la pintura de gènere- pintades de la seva mà, a les parets. De sobte, em cridà l'atenció una magnífica reproducció –emmarcada- de la noia de la perla, de Johannes Vermeer, que ens contemplava amb tota naturalitat des de la paret que dona a l'escala. La noia gira el rostre cap a l' espectador i li ofereix la seva mirada. La jove del turbant vesteix de manera senzilla, humil. No hi ha simbolismes. Color local: groc, blau, negre al fons. La perfecció amb les pinzellades precises. Ni una més, ni una menys. A en Josep, n'estic segur, aquesta obra mestra l'acompanyava i, a l'hora, mostrava el seu gust per la bellesa sense ideal, perenne, de les coses i de les persones. Serenament, assossegadament. De qui es diu artesà, fugint de l'artista. De qui fa la tria i es capaç de reconèixer l'excel·lència en allò que l'envolta. Murri, precís, fi, desconfiat.

Una llum encesa, com la que s'escola qualsevol tarda de novembre pels finestrals de ponent a la casa del carrer de Girona.

LLUÍS BRUGUERA

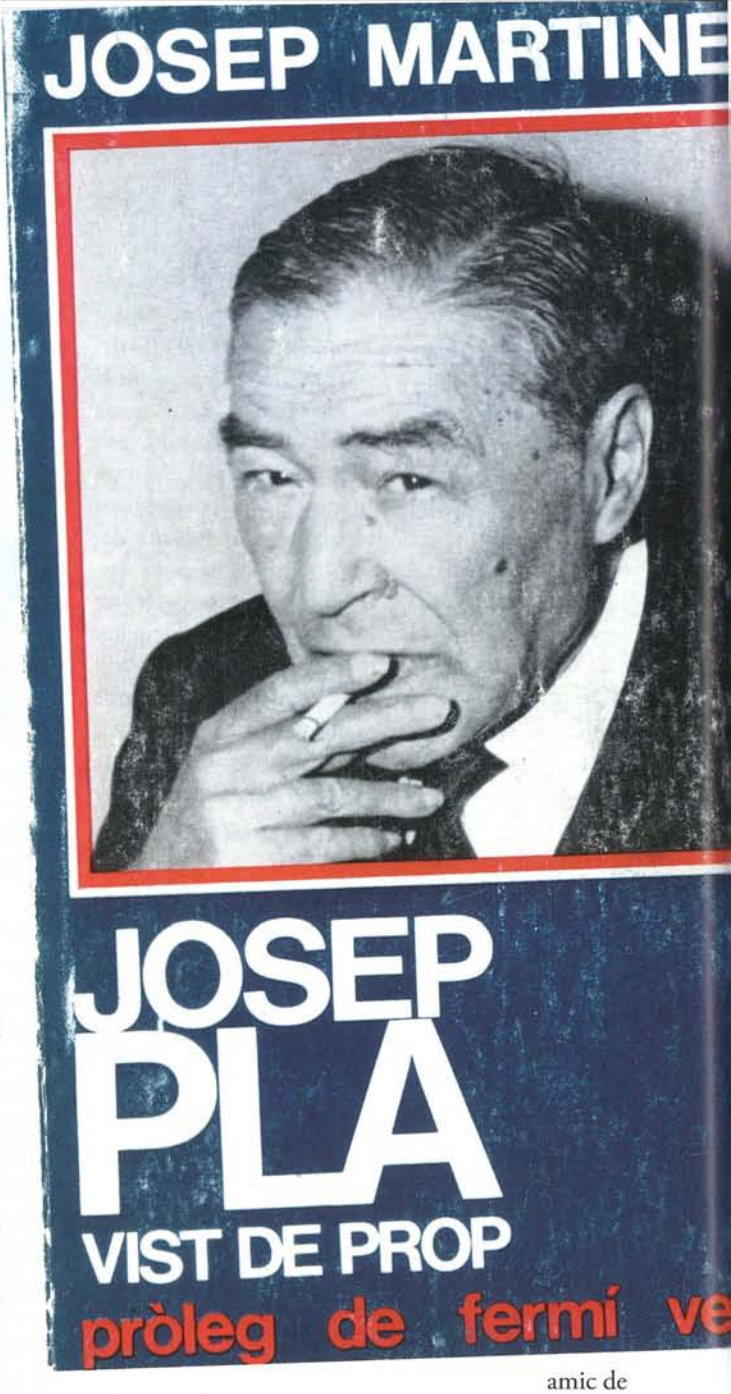

amic de Palafrugell" una ampliació del seu primer llibre on hi afegeix una sèrie de visions noves sobre l'escriptor. Va ser Josep Pla qui, al llegir el primer llibre de Martinell "Josep Pla vist de prop", li va dir que estava bé, però que era una mica curt, li faltaven unes quantes pàgines més. Gràcies a la publicació d'aquest llibre i, en reconeixement a tota la seva tra-

jectòria artística i cultural, Martinell va ser guardonat amb el premi "Peix Fregit" del 1996. El 1997 es celebra el centenari del naixement de Josep Pla, anomenat "l'Any Pla". Durant aquest any Martinell es converteix en el principal ambaixador de la Fundació Josep Pla. El país es bolca en la reivindicació de l'escriptor i es duen a terme multitud d'actes ja siguin lúdics, acadèmics o divulgatius. Durant aquest any l'activitat és frenètica i és impossible no participar-hi. Els diaris publiquen articles monogràfics sobre Pla. Les editorials treuen fum amb la reedició d'obres de Pla, d'estudis sobre Pla, d'aproximacions a Pla.

Tot el territori mira cap a Palafrugell.

Des de Barcelona busquen algú que hagués conegut personalment Pla i que els pugui parlar en primera persona de la seva vida. És així com s'adonen que l'únic que queda d'aquella època és Josep Martinell. A partir de llavors Martinell viu un any farcit de viatges, xerrades, entrevistes i articles. El trobem en multitud de mitjans rememorant la seva vida de fa 40 anys, explicant anècdotes, vivències, curiositats, i convertint-se en el personatge viu més coneixedor de Pla. Martinell és requerit per notables institucions com la Generalitat de Catalunya, la institució de les Lletres Catalanes, la fundació Ausiàs March, el ministeri de Cultura o la Residencia de Estudiantes de Madrid.

Es podria dir que viu el seu any d'esplendor i de remembrança íntima del seu amic.

I és que Martinell no només era un amic de Pla del qual podia explicar multitud d'intrigues sinó que era un personatge intensament palafrugellenc, una mostra viva de l'univers planià. Martinell comparteix amb Pla aquella ironia, aquella trapasseria que caracteritza alguns personatges de la vila i que resulta molt atractiva a l'hora de presentar Pla. A més, no cal oblidar que Martinell, igual que Pla, s'havia instruït sense cap mestre, era un bibliòfil autodidacte, un lletraferit que coneixia perfectament l'obra de Pla i totes les seves influències i referències, o sigui que tot allò que explicava procedia del rigor literari. El 1997, en el marc de l'Any Pla, Martinell participa en l'exposició col·lectiva "Color Pla" amb quatre olis sobre paper i que van ser la base de l'exposició "Figures literàries", la qual va ser la cloenda de l'any Pla al 1998. Després de l'Any Pla i la seva ressaca, Martinell segueix vinculat a la Fundació, fent aportacions cada vegada que és necessari.

Per exemple, l'any 1999, confecciona uns punts de llibre inspirats en l'hivern per la col·lecció "Les quatre estacions", els quals van acompanyats amb fragments de textos de "Les hores" i que es venen a la Fundació.

Pla va ser per a Martinell molt més que un amic. Va ser un pilar molt important de la seva vida. Martinell va crear un univers propi entorn els seus punts cardinals: Palafrugell, la pintura, la literatura i, definitivament, Josep Pla.

PORTADA DEL LLIBRE JOSEP PLA, *VIST DE PROP.* BARCELONA: EDITORIAL PÒRTIC, 1972. FUNDACIÓ JOSEP PLA.

MARTINELL, L'AFRANCESAT

Jo no puc pas dir que tingués una gran amistat amb en Josep Martinell, però sí que manteníem una relació prou afectuosa, sobretot amb el nexe comú d'en Lluís Heras, galerista i cantant, amb el qual em complau de dir que sí, que érem amics i que ens apreciàvem.

En Lluís i en Josep es coneixien des de sempre; no eren ben bé de la mateixa generació, però sí que pertanyien a un mateix món de palafrugellencs cultes, irònics, inofensivament malèvols, afeccionats a les arts i també als plaers que comporta la vida. En Josep era artista i en Lluís tenia per clients als artistes: dòmino! En Lluís li encarregava feina, en Josep la feia i en Lluís i li pagava amb més o menys justesa. A part d'aquesta simplíssima relació mercantil, ambdós eren amics: potser a causa dels negocis o potser malgrat els negocis, no ho sabria dir.

En Pla i en Martinell freqüentaven plegats Es Niu, el restaurant que tenia en Lluís al carrer de les Quatre Cases, al mateix immoble on anys més tard hi va posar la galeria d'art. Precisament en aquest espai, va ser on Martinell va fer-hi una exposició antològica, l'any 1992, amb un catàleg d'allò més acurat i amb uns textos importants de Frederic Suñer i Modest Cuixart. Tant en Frederic com en Modest eren també grans amics d'en Josep.

La Galeria del carrer de les Quatre Cases era un petit hàbitat on hi havia tot un seguit de relacions entre artistes. També la sovintejava en Lluís Bruguera, pintor i dipositari dels coneixements artesans de Martinell. I també jo, de tant en tant, una mica *outsider*, mirant-los i escoltant-los amb vivíssim interès. Recordo haver dinat més d'una vegada amb Martinell i Cuixart (i potser algú més), amb l'Heras que ens convidava, al restaurant d'en Joan Avellí, L'Arc (el gran amic íntim i permanent d'en Lluís). Ja veieu com a la fi, parlo més d'una xarxa d'amistats que d'altra cosa. En Martinell era el més gran i a qui Heras tenia més respecte, amb un munt de complicitats i mitges paraules que només ells entenien. I si bé és cert que aquell era un món petit i delicat, no és menys cert que era també un món d'aliances i estratègies on hi cabien totes les variacions possibles: Martinell i Heras enfront Cuixart; Cuixart i Martinell enfront Heras... etc; això sí, sempre amb una diplomàcia insultantment florentina: no hi mancava *finezza*, no. Les coses eren així, més o menys. O si més no, jo així les veia aquells anys.

Durant la segona meitat dels anys 90, tant en Lluís com en Josep passaven sovint a dir-me bon dia. En Lluís venia els dilluns, que era el dia que s'acostava a Palafrugell des del seu mas de Serra de Daró. En Martinell passava quan li venia bé, amb *Le Monde* sota el braç i executant amb pre-

cisió sempre la mateixa *boutade*: "A Palafrugell no es pot parlar de res amb ningú. No han llegit res, no saben res", somreia amb malícia de nen petit i els ulls li brillaven; i tot seguit t'anomenava una corrua d'escriptors, sobretot francesos, molts simbolistes com Gérard de Nerval o el propi Stéphan Mallarmé. Per la meva formació filològica i per una afecció íntima a la literatura francesa, jo sabia de qui parlava, i compartíem delit per Apollinaire, i això li era grat. "Josep, ets un afrancesat!", solia dir-li, i penso que quan li deia això, el feia feliç, li acomplia un desig. Li agradaven les xafarderies, sobretot si es referien a amics seus.

De les visites que em feia en Lluís, en recordo sobretot les darreres, quan en Josep estava ingressat al Trueta de Girona, la primavera de 2001. No sabria dir exactament les setmanes que s'hi va estar, suposo que poques, però sé que en Lluís els dilluns em portava puntual el parte. Anava a veure'l; es lamentava, li dolia la visió de la malaltia: "Pobre Josep!, pobre Josep!". El propi Lluís va desaparèixer el mateix any, em sembla recordar, d'un atac al cor, no em voldria equivocar amb la data, però és que escric de memòria, perquè vull escriure a raig, perquè així els puc recordar amb més intensitat. Molt sovint trobo a faltar les seves petites trapasseries i em pregunto què pensarien ells del comportament d'aquest o aquell artista. Aquestes foteses domèstiques era sobre allò que més conversàvem, més que no pas de Guillaume Apollinaire o Joan Brossa, als quals deixaven per a oportunitats més glorioses i postisses.

Se sap que en Martinell vivia fascinat per la cultura francesa, i especialment, pels poetes *maudits* –francesos, els més abundants. En aquest sentit, li agradava guardar certa aparença d'*enfant terrible*. Una tarda d'hivern, en Lluís Bruguera i jo ens vam acostar a casa seva. Ens va atendre amb tot el seu encant, que el tenia (quan volia). Vam parlar de tot, asseguts a l'entorn d'una taula de braser. En un moment donat va treure una ampolla de wiskie i va portar tres gots. Tot i que vam declinar el seu oferiment, va omplir el seu got i va començar a beure, explicant que cada tarda feia el mateix i assenyalant el bon resultat vital que això li donava. Dubto que fos certa la seva regularitat de bevedor, però aquest exhibicionisme era tan evident com el de portar sempre *Le Monde* sota el braç. Calia guardar la fama.

Probablement, amb la desaparició d'en Martinell primer, i després de l'Heras i més tard d'en Cuixart, va desaparèixer una generació il·lustrada, sobretot de grans lectors i primeríssims conversadors, cultes, molt cultes, savis en el seu ofici, sorneguers, hedonistes, curiosos, altíssimament sensibles, verinosos si calia, de parlar gruixut i dir-la grossa quan competien i s'embalaven amb la paraula. Sabien que viure amb intensitat era la millor forma de foragitar la mort. La brillantor als ulls, però, els delatava sovint una tendresa inassumible, si es volia conservar cert posicionament dins el món. Les seves petites misèries, quan les tenien, eren tan humanes, que no podies més que disculpar-les, quan no compartir-les amb fruïció.

GERARD PROHIAS

ARTICLES PERIODÍSTICS

Però Josep Martinell no va escriure només sobre Pla. Com ja hem dit, la seva vena literària va néixer molt abans d'entrar en contacte amb Pla i ja de ben jovenet conreava les lletres amb afecció. Va escriure en molts i diversos mitjans, entre els quals cal destacar: *Clarisme*, la revista barcelonina amb el subtítol "*periòdic de joventut, art i literatura*", l'any 1933; *El Pirineo*, durant els anys 40, (que quan s'anomenà "Los Sitios" Martinell va deixar de col·laborar-hi); la *Gazette de Lausanne*, un periodic suís, (on l'any 1953 hi va col·laborar com a dibuixant en el suplement literari), la *Revista de Palafrugell*, la *Revista de Girona*, *Destino*, *La Vanguardia* i la revista *Can Bech*.

També va fer col·laboracions en publicacions efímeres o de caràcter puntual. L'any 1999 Edicions Baix Empordà li va publicar una selecció d'aquests articles sota el nom "Escrits d'ahir". Els idiomes que va utilitzar van ser el català, el castellà i el francès indiferentment, ja que dominava els tres per igual i es declarava trilingüe.

En els seus articles parlava de multitud de temes com l'art, els artistes, la vida, la literatura, els personatges il·lustres, Palafrugell i la gent que hi viu. Els seus escrits formen una miscel·lània curiosa, complexa, molt heterogènia. En els seus inicis trobem que sol emprar cada article per focalitzar la seva atenció en un tema concret.

Així ho veiem en els seus articles a *El Pirineo* als anys 40 i la *Revista de Palafrugell* durant la primera època d'aquesta, a partir del 1969 fins al 1977.

Val a dir que trobem que l'estil, la veu de l'escriptor, canvia segons la publicació en la que escriu. O potser és el pas del temps el que li dóna aquest canvi. A *El Pirineo* trobem un Martinell més magistral, impersonal i dogmàtic. A la *Revista de Palafrugell*, tot i disposar del mateix coneixement erudit sobre cadascun dels temes que esmenta, es va tornar més proper, encongeix més la teoria i prefereix establir unes frases que el connectin amb el lector: una opinió personal que busca l'aprovació del públic, un missatge còmplice en forma de frase mordaç...

JOSEP MARTINELL, ESCRIVINT. ANYS 60. AMP. COL·LECCIÓ CARME BONAL.

CLARISME, BARCELONA 2 DE DESEMBRE DE 1933.

CLARISME

PERIÒDIC DE JOVENTUT - ART I LITERATURA - PREU: 20 CÈNTIMS

Barcelona, 2 de Desembre de 1933 - Any I - Núm. 7

ADREÇA: BARCELONA, APARTAT 5081

Garcia Sanchis diu que fa *charlas*, mot primitiu de *charlatán*. Ho trobem encertat; i no voldríem que s'estronquessin, perquè són un excel·lent reactiu.

REVOLUCIÓ

Per la dignitat nacional

En el camp material: ordre, justesa, exactitud, puntualitat. En el camp moral: justícia, raó, consciència. Això no pot ésser privatiu de cap règim polític, ni de cap partit. Ha d'ésser aspiració efectiva de tots, havem de reclamar-ho tots els ciutadans.

Ahir, parlàvem de l'anarquia, del desordre, de la inconsciència que presideixen el funcionament d'una companyia de trens. Avui expressem el desig que les normes de totes les institucions catalanes oficials siguin rubletes del sentit moral, cultural, acient, equilibrat que ha de caracteritzar tota organització que vulgui ressisir. I la nostra màxima organització es, avui, la Generalitat de Catalunya.

Hi voldríem la grandesa moral de Guimerà, l'equilibri intellectual de Prat de la Riba i l'audàcia de Macià, tot d'una peça.

La burocràcia, l'administració, ha de funcionar amb disciplina, amb ordre, amb precisió. El burócrata que pren el seu càrrec no pensant sinó en el sou i en la manera d'esquivar els deures i la feina professionals, ha d'acabar talment, que el nostre govern hauria de prendre decisions fermíssimes, amb l'ajut de tots els partits indefectiblement solidaritzats per a l'absoluta eficàcia de la redempció burocràtica. Manta obra de tota mena i de la més pura grandesa moral fracassa exclusivament per defectes administratius. Es imminent de parar atenció especialíssima sobre aquest punt.

Han de plegar totes les vanitats i els vicis, de cap a cap de les nostres institucions nacionals. Han de plegar els funcionaris que no puguin dominar llurs vicis. Ha de caure tothom qui no pugui exercir el càrrec amb tota dignitat, amb tota devoció, perquè havem de salvar per aquest camí la iniciació autonòmica de Catalunya.

Jo sóc funcionari. Jo poso el meu càrrec a mercè de l'escombrada que calgui fer per tal de regenerar l'actuació oficial professional a casa nostra.

Què costaria de convocar, per exemple, una assemblea de governants i de funcionaris plegats, a deliberar sobre unes ponències oportunament encarregades a les personalitats més diverses i competents sobre les normes a fixar per a la reorganització de tots els serveis públics, començant pels departaments centrals de les nostres primeres Institucions nacionals? I, després, a complir i a fer complir com a deure sagrat, bandejant, sigui com sigui, tota nosa que s'oposi al funcionament digne dels centres governatius de Catalunya. Demanem, en un mot, la revolució que unànimement tots els ciutadans desitgem!

Un conseller que sigui irregular, que no s'entengui, que pensi més en la importància del seu càrrec que no pas en l'eficàcia que ha de tenir, que papallonegi tocant moltes tecles sense fer-ne sonar cap de bé, és un conseller que no serveix. El conseller ha d'ésser modest, actiu, ordenat, sobri, probe i enèrgic, un efectivament, que encomani de manera espontània aqueixes actituds als seus collaboradors i subordinats. I un funcionari que sigui imperfectible a aqueixes qualitats en les funcions del seu càrrec oficial, ha d'ésser eliminat.

La democràcia ha de trobar, en la regeneració burocràtica, el més ferm suport; i, en la degeneració burocràtica, l'entrebanc més perillós.—La democràcia i tot règim. Tot govern i tot partit. I tota nació!

La joventut no ens priva de veure un fet tan elemental. Demanem als nostres companys i als nostres governants que no badin ni un instant més pel que fa a la qüestió de les funcions oficials de dalt a baix i de baix a dalt del nostre governament.

Democràcia, ha de significar llibertat de fer tot el bé, llibertat de fer bé en tots sentits, talment com Dictadura en significa restricció, si no compulsió de fer mal en cert sentit.

Caldrà que citem dites famoses de tots els sants i de tots el savis per a convèncer que totes les virtuts fan bé sobretot a qui les exerceix, mentre que tots els vicis fan mal particularment a qui s'hi deixa anar?

ASPECTES LITERARIS

ANDRÉ GIDE

Crec que si fèiem un estudi detallat de la nostra època, podríem constatar que l'esperit de lluita i de polèmica ha estat tan fort, que ha superat tots els moviments d'avançada que en cada època definida actuen en un sentit renovador.

El gidisme, nascut en l'avanguerra, es va fitrar dins el pensament de la nostra generació. Es fèu de moda. Una dosi important de subversió d'arrel gidista que va contribuir juntament amb altres elements dispersos d'expressió revolucionària — reminiscències legíquas de la guerra — a fomentar aquest estat d'inquietud, prengué aires d'una violència estrident i fou el punt de sortida de les escoles avanguardistes de darrera hora, avui ja gairebé liquidades.

Aquell lloc que en el període de posguerra — (1918-1930) — era violència verbal i literària inflada de bellicisme esètic, i ha seguit el camí que el clima social asfixiant li imposava, i les escoles o sub-escoles que integraven aquell moviment d'inquietud veiem com cerquem camins d'expressió en les fórmules socials i polítiques, que són el centre d'atracció del pensament dels homes.

Els sobrerealistes han portat el gidisme a les conseqüències extremes fins a perdre's en un cul de sac paradoxal.

André Gide, ja vell, tampoc no ha dubtat a decantar-se vers un moviment determinat. Engrescat amb la lectura d'un llibre de Knickerbocker, sobre el pla Quinquennal, s'apressà a mostrar la seva admiració per a la U R S S.—«Voldria cridar molt fort la meva simpatia per la U R S S, i que el meu cri fos escoltat i tingués importància. Veure el que pot donar un estat sense religió, una societat sense cledes. La religió i la família són els clos pitjors enemics del progrés». — Cal observar que la paraula de l'autor de «Les faux monnayeurs» és puramen idealista, ell imagina una societat sense cledes, és a dir, l'home completament lliure d'aquells prejudicis que enlluernen la seva existència.

L'objectiu gideà és, indubtablement, el de combatre l'ordre com a petrificador de l'esperit. El marxisme imposa un ordre. La posició actual del Gide marxista és contradictòria i la seva discussió ens portaria vers conclusions complicades, entre la feblesa i la pedanteria, que la apassionaren el món intellectual l'any passat, quan Gide escampà als quatre vents la simpatia que sent per un poble que no pot acceptar el gidisme, fomentador d'inquietud interna.

Malgrat les justificacions de l'autor de «L'immoralist», creiem que, si la conversió fos realment sincera, el gran pecador hauria de plorar literalment als murs del modern Jerusalem — avui Moscou — fins al dia de la mort.

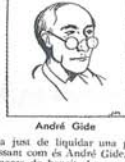

André Gide

No seria just de liquidar una personalitat tan interessant com és André Gide, amb quatre penjaments de beneit. La seva influència significa alguna cosa més que una influència nefasta com pretenen els seus detractors, afertats en el sentit d'un ordre sovint idiota. Significa la inquietud permanent i sincera de l'inconformista, que ataca la civilització, encobert en l'atracció d'una ploma màgica.

El gidisme és una malaltia introduïda en l'ànima contemporània, el contagi de la qual té tota la meravellosa sensualitat de l'imprevist. Us invita constantment a la revolta davant les puntades de pua de la necessitat. Trencar amb el passat i viure de cara als sentits, tot nu, emancipat, ignorant el bé i el mal. Un culte desmesurat a l'instant d'evasió que ens procura l'extasi, car cada instant de la nostra vida — diu Gide — és essencialment irreemplaçable.

«Les Nourritures Terrestres», és la base fonamental dels gidisme, amb les quals realitza les experiències morals que va repetint a mesura que la seva obra va creixent. El gidisme no es defensa; ataca. Ens ofereix la imatge d'un esperit subtil i abrandat, dimoniac i angelical. Escamoteja solucions i els seus personatges no viuen sempre dintre la realitat. Descriu l'home tal com voldria que fos. Mesalque, infla la imaginació de Natanahèl, de somnis voluptuosos, i l'aconsella d'evadir-se: —«Et quand tu m'auras lu, jette ce livre—et sors. Je voudrais qu'il t'eût donné le désir de sortir—sortir de n'importe où, de ta ville, de ta famille, de ta chambre, de ta pensée.— Després veiem actuar lliurement Natanahèl, convertit en el Lafcadio — prototipus d'heroi modern — el torbador i subtil Lafcadio de «Les Caves du Vatican».

En tota la joventut, descobrim una despreocupació heretada indirectament del missatge gideà. No els espanta la brutal sinceritat de Corydon, ni l'apologia de l'evasió total.

De tota manera, considerem el gidisme no pas com una influència perillosa, ans al contrari, conté experiències morals d'una audàcia desconcertant; però, en molts aspectes, d'un humanisme voleiadis i meridional. Malgrat tot, no dubtem a recomanar, a la joventut, l'obra general d'André Gide, com a massatge interior, per a combatre l'aixafament de la personalitat individual a què, fatalment, va la vida futura.

Josep Martinell

CAMINS

Conversa entre amics

—Ola Domingo: on vas tan de pressa amb aquest traje tan bonic i aquest sombrero tan llampant?

—Ei, no! per respecte a Catalunya i a la seva llengua, quan em cridis, digues **Domènec**, per traje, **vestit**—no trajo—i per sombrero, **capell** o **barret**.

—Ja procuraré esmenar-me... Vols venir al cine, que ens divertirem un ratò? La meva esposa ja està tent cola a la taquilla.

—En sembla que no en sortirè de tu. Per què de cine no en dius **cinema** i de divertir-nos un rato, divertir-nos o esplaiar-nos una estona? I per què no **mutter** en lloc d'esposa, i de fer cola, fer **cua** o **esperar torn**?

—Prou de bilinguisme i anem a veure si trobem asientos.

—Per què no dius **seients**?

—Bueno, prou i hasta un altre dia.

—Espera'i... abans has de dir **bé** per bueno i **fins a** en lloc d'hasta.

—Bé, doncs, fins a un altre. Adiós!

—Ara comences a fer-ho bé, només t'has equivocat d'una paraula. **Adéu!** o **a reveure!**

En el bar

Arriben Joan, Pere i Lluís. S'asseuen. Ve el cambrer.

—Què desitgen?

Joan.—Jo, vermut, amb olives rellenes.

Lluís (al cambrer).—Vol dir, amb olives **farcides**.

Pere.—Jo prendré un sandvitx de jamon dolç i un càliz de cervesa.

Lluís (al cambrer).—Vol dir un sandvitx de **pernil** dolç i un **caliz** de cervesa. I a mi, porteu-me un vermut de botelli i ensalada russa.

Cambrer.—Vostè deu voler, un vermut d'**ampolleta** i **amanida** russa.

Lluís.—Es veritat. Tenia tota la raó.

Joan (a Lluís). — Acosta'm els palillos, vols?

Lluís.—Aquí tens els **escuradents**, que és el que havies de demanar.

Comiat

—Bé, Joan, hasta demà.

—Deus voler dir **fins** a demà.

—...

—Bueno. Adéu.

—Ah; això sí que no. Cal que diguis **bé. Adéu.**

Atenció!

Sabeu que sello en català és diu **segell**, 3
i **neuler** i no barquillero,
i en lloc de manto, **mantell**?
I si haveu de fè un asiento,
no per a seure-hi la gent,
sinó d'aquells que s'escriuen
a un llibre o un paper,
creieu-me, en lloc d'un asiento,
feu-hi un **assentament**.
I si es tracta d'aquell moble,
per a seure-hi jove i vell,
penseu que a tot Catalunya
hom l'anomena **seient**.

Nit de fantasmes

El fantasma (que és un fatxenda).—...i com al miserable assassí que al castell de la Marèselva, usant dels seus halagos i acudits, donà al senyor de Gombau un frasc de veneno per tal de matar-lo, inundaré la teva consciència... Però, tu rius; no tens por?

El senyor (que sap molt català).—Oh, sí, senyor fantasma! Només que com que parleu així...

El fantasma (indignat i decebut, alhora).—Parlo ben dignament, em sembla!

El senyor.—Sí? Doncs millor seria que per comptes de les paraules, poc escaients, **Marèselva, halagos, frasc i veneno**, empréssiu **Lligabosc** (que és més català), **afalacs, flascó** i **veri**.

El fantasma (més indignat encara).—Ojalà es morissis!

El senyor (satisfet, rient).—**Ojalà?** Vaja, vaja, que millor seria **tant de bo!**

En uns exàmens:

El professor.—...i mentre que vostè arrassi per comptes d'**arrossegar**, i digui verossimil, inverossimil per **versemblant, inversemblant**, i nutrir per **nodrir**, no pensi pas que l'aprovi.

L'alumne.—Vaja, senyor mestre, que és molt guasón!

El professor.—Ah! i per guasón, sempre **burleta...**

Dibuix japonès

N.º 7

Itspen-Xouin eden (Història del gravat pel bonze Itspen, el sant). - Dibuix de EN I-HOGAN, 1299

Llegiu:

ARTICLES LITERARIS
EXPOSICIONS.
TA-BOLA.
CINEMA.
POESIA

27 Galeria DE PERSONATGES

Aquest serà l'estil que definitivament adoptarà i caracteritzarà l'obra del Martinell adult. Uns articles que sense perdre mai el rigor, intentaran ser propers.

A mesura que avançava en el temps, Martinell, sembla que cada vegada té més coses a dir, i aprofità l'espai fix que tenia a la *Revista de Palafrugell* per plasmar-hi totes les reflexions que anava gestant durant les darreres setmanes. Devia ser meravellós per a un personatge com Martinell tenir una finestra oberta al poble, com la que li oferia la *Revista de Palafrugell*, per expressar-se lliurement i mostrar la seva opinió sobre qualsevol tema que l'inquietés.

Així doncs, la segona època de la *Revista de Palafrugell*, a partir del 1992, la va emprendre amb un gir en el seu estil. Deixà de parlar de personatges il·lustres i internacionals i començà a centrar-se en el reconeixement de personatges de la nostra vila una mica oblidats per la història. Així ens explicava qui van ser Fermí Vergés, Xicu Gallart, Maria Ribot [13], Jordi Sàbat... entre d'altres.

També serà important l'anecdotari popular en els seus escrits. A través dels seus articles, entrem en el món de les llegendes urbanes de la vila, la vida íntima del poble. No té pèls a la llengua ni manies a l'hora d'expressar les seves opinions encara que siguin d'allò més corrosives.

A partir del juliol de 1997 va començar una sèrie d'articles a la *Revista de Palafrugell* que anomenà "La memòria trossejada. Notes del quadern groc". Aquest darrer nom fent una picadeta d'ullet al quadern gris de Josep Pla.

Aquí va començar el Martinell que segueix a Pla en la forma però, inevitablement, no en el contingut. Es tracta, igual que el famós llibre de Pla, d'un dietari, però Pla parlava del Palafrugell de 1918-1919 i Martinell ens descrivia el de 1997. Vuitanta anys de diferència separen els dos autors. Pla descrivia el seu present. Martinell també ho feia, però no pot evitar fer regressions constants cap al passat, sobretot a la seva infància. Així, el lector es veu immers molt sovint en una comparativa constant i trobem un Martinell que ja amb 80 anys viu en dos Palafrugells a la vegada: el que coneix i en el que s'està transformant.

QUADERN GROC.

QUADERN D'HAVANERES, IL·LUSTRACIÓ CORRESPONENT A L'HAVANERA "EN UN LAGO". 1983.

[13] Maria Ribot (1925-1992). Artista palafrugellenca. Va practicar la pintura, la fotografia, la literatura i el gravat, especialitzant-se en aquest darrer. Martinell va mantenir-hi una estreta amistat tal i com reflecteix Mariona Seguranyes a "Maria Ribot i el paisatge de l'Empordanet". Martinell va intentar intercedir amb la seva mare perquè la Maria es pogués dedicar plenament a l'art, amb resultats infructuosos.

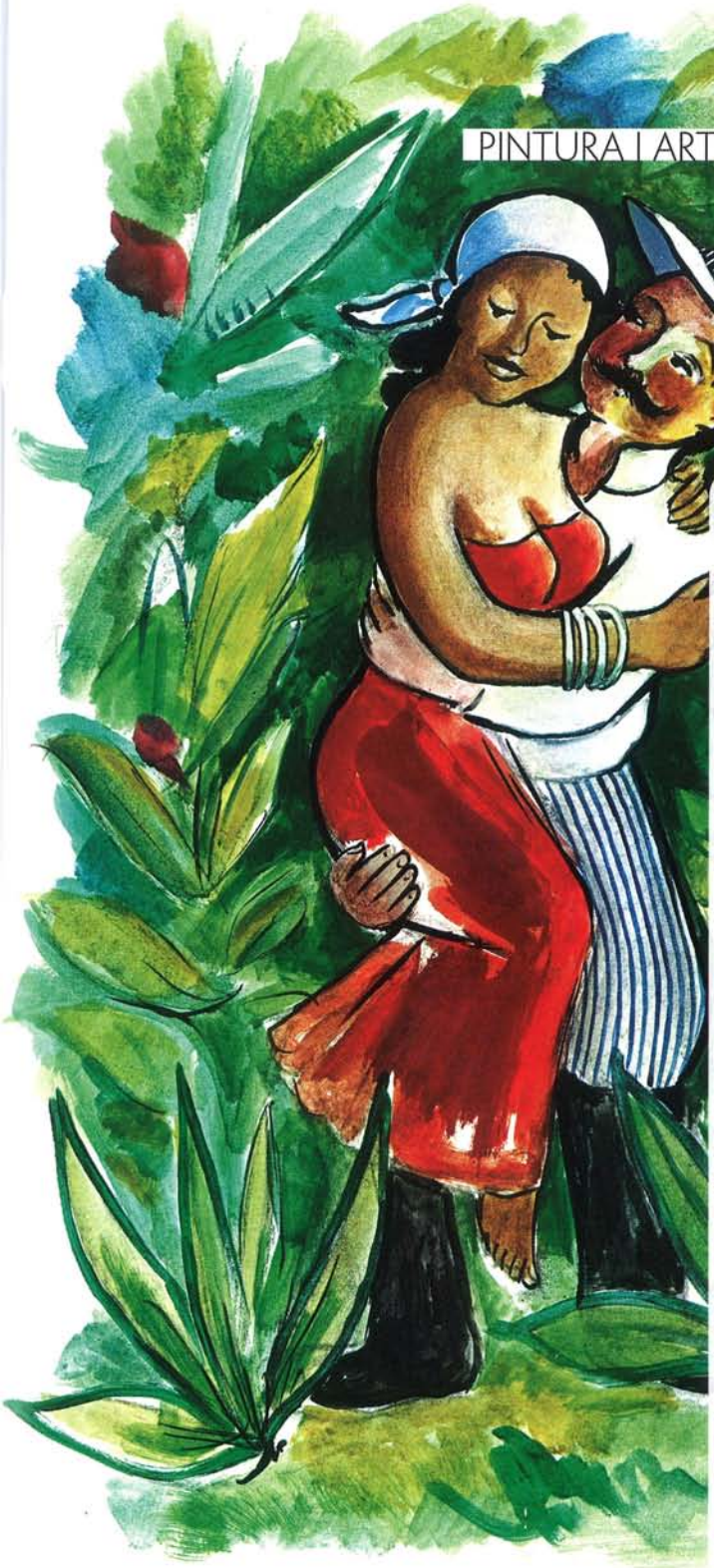

Si Martinell s'hagués hagut d'etiquetar d'alguna manera, indubtablement s'hauria anomenat pintor. I és que va ser la pintura la seva fal·lera més gran. Martinell va estudiar tota la història de l'art; fruïa amb gairebé tots els seus aspectes. Li interessaren tots els períodes de la pintura i només quedà decebut amb els últims avenços de l'època de l'op-art, l'art cinètic i altres expressions postmodernistes que no arribà a tolerar.

Com hem dit, ja de jove començà a pintar, i tot i que el seu futur l'encaminava cap a la brotxa gruixuda, el seu cap somniava amb altres composicions i de seguida agafà els pinzells [14]. A l'Escola de dibuix de

[14] Una de les primeres aquarel·les signades i datades és "Cala" del 1930, una vista d'Aiguablava. Però sospitem que Martinell va començar a pintar en l'instant que li va caure un pinzell a les mans i recordem que entrà a l'escola de dibuix a l'edat de 10 anys, per tant, conservades o no, segur que hi havia obres més primerenques.

Palafrugell, sota l'ensenyança de Lluís Medir, s'inicià en l'art i allà fou on va aprendre els secrets del dibuix acadèmic. Val a dir, que de Medir també va aprendre quelcom més que la teoria pictòrica, Martinell va prendre de Medir la manera de fer, aquella mirada peculiar a l'hora de representar el poble i tots els seus elements. Una iconografia que ja es pot considerar pròpia de la nostra terra, unes imatges que ens defineixen de la manera més propera a la nostra realitat. Aquesta comparativa es pot veure clarament a l'edició de bibliòfil del 1952 del "Peix Fregit" de Josep Pla, on tots dos col·laboren amb les seves il·lustracions.

Al taller de Can Tolosa va ampliar els seus coneixements: cartells, murals, trompe-l'oeil i decoracions de mobiliari li aportaren nous suports i horitzons pel seu art. Martinell tenia un estil ben peculiar, fàcilment recognoscible. És un estil que evoca les historietes il·lustrades, on pocs elements (un, dos o tres a tot estirar) plasmen un anècdota, descriuen un instant.

Així són les imatges que utilitzà per representar els personatges de Josep Pla del "Coses Vistes" on, amb uns traços gruixuts i decidits, ens retrata la corrua descrita per Pla. Es tracta de 20 guaixos que van acompanyar l'edició de bibliòfil que es va publicar l'any 1949 per Edicions Montcal de Palafrugell.

La lluminositat de l'aiguada sobre el paper, ens transmet uns entorns clars, senzills. Quan es tracta d'escenes d'interior, aquesta mateixa simplicitat embolcalla l'escena principal, focalitzant l'atenció cap allò que ens vol mostrar. Així ens trobem observant silenciosament en Pere Brincs amb el seu porró de vi, l'Hermós a Can Batlle i el Carrau jugant a cartes.

Són imatges costumistes, que descriuen la vida diària i quotidiana del Palafrugell que Martinell vivia, buscant-ne l'essència.

El mateix succeeix en les seves pintures sobre el món del suro. L'any 1991 va fer una sèrie d'olis sobre fusta en els que retrata els diferents oficis de la indústria surera. Veiem repassadors, rentadors de taps, carradors i triadors de taps.

També són destacables els dibuixos de tinta sobre paper que va fer sobre aquesta temàtica el mateix any 1991. De nou veiem unes imatges sòbries, sense cap tipus d'artifici. L'aspecte esbossat de l'entorn, fa que la imaginació no es limiti i quedi, alhora, tot sobreentès. El grup és tant homogeni, i narra tant bé els diferents oficis del suro, que posats un darrera l'altre podrien anomenar-se "l'Auca del taper". I és que l'estil de Martinell ens recorda molt a les auques modernes, que es publicaven periòdicament i que anaven acompanyades de rodolins o frases que descrivien la imatge. Es tracta d'un art popular on les imatges més senzilles són les que millor expressen el contingut.

El mateix passa amb els bonics guaixos que va fer pel "Quadern d'havaneres" del 1983. Es tracta d'una recopilació d'havaneres feta per Ricard Viladesau en que hi podem trobar la lletra, la partitura i un dibuix de Martinell que il·lustra la història. Són dibuixos senzills, frescos, molts d'ells carregats de sensualitat, un elogi als cubanos i el seu estil de vida voluptuós.

IL·LUSTRACIÓ DE MARTINELL DINS "HISTÒRIA DE CARRAU". JOSEP PLA COSES VISTES. PALAFRUGELL: EDICIONS MONTCAL, 1949. FUNDACIÓ JOSEP PLA.

Al 1956 el pintor va a París on hi viu per una temporada. Allà, per descomptat, pinta la ciutat del Sena. Val a dir que en aquestes obres hi veiem un Martinell nou, amb un estil totalment diferent. L'estil canvia perquè canvia la temàtica. Aquí Martinell ja

no és el Martinell localista, de Palafrugell, que retrata allò que li és proper i conegut. Aquí Martinell s'enfronta a la gran ciutat de l'art, el seu propi món ideal. En els seus quadres es veu com tota la ciutat l'embolcalla, el rodeja, l'atrapa. I l'artista no és capaç de fixar-se en l'anècdota del lloc, en els tipismes que veu. Sinó que pren la ciutat sencera com a tema. Tot allò que en forma part; els cafès, les llibreries, les botigues, el tràfic dels cotxes i la gent que l'habita, es sobreentén.

I així és com ens pinta un retrat preciós de París, amb el seu cel mai del tot blau, sempre amb un xic de gris, les seves façanes monumentals, els seus carrers empedrats, els blocs de pisos humils sense deixar de ser elegants...

EL COLOR DE GOS COM FUIG

Amb aire burleta, amb el cap baix i mirant per sobre el nas, em deia: "Com a pintor, el color que més m'agrada és el color del gos com fuig". Era un vessant del seu esperit crític i anàrquic, amb un bon punt d'ironia que en el fons encobria un sentit conservador. Posats a completar-ho, una sorna total. I sempre una gran sensibilitat i amor al país.

Vaig tractar des de molt jove Josep Martinell, en part a través de Jaume Isern. Malgrat la diferència d'edat, trobava en ell i Isern uns punts de conversa poc habituals en aquells temps. Devia ser als voltants del 1950.

Fill d'una família modesta, lligada –com quasi tothom– a la indústria del suro. Si bé ell no va seguir en aquest camp i, ja de menut, va començar a treballar com a pintor en una empresa d'un oncle seu. Després, ell va continuar-la. Autodidacte, des de jove es va lligar als moviments culturals del poble, cosa que el portà a un punt important: la coneixença de Pla, mitjançant el joier Gich. Va fer que Martinell il·lustrés una edició de bibliòfil del *Peix Fregit* de Pla, que va editar el joier. Parlàvem sovint, molts cops a la fleca d'Isern. Dominava bé el francès, en aquells moments era l'idioma cultural. Lector impenitent. Donava orientacions sobre literatura francesa, ens va incitar a comprar els volums sobre pintors que aleshores editava l'editorial Skira, d'una gran qualitat de reproducció. També em va introduir a valorar els volums de la col·lecció de clàssics francesos de "La Pléiade". Els conservo i sempre comentava com Pla, al elegir el format de les obres completes, va exigir tapes de color vermell, per alegrar l'ambient de les biblioteques, massa rònec. En alguna ocasió, també anava a casa seva, al carrer de Girona, i sempre trobaves premsa francesa i suplements literaris.

Cada any procurava anar a la tardor a París, tornava carregat de llibres, molts prohibits com els de "El Ruedo Ibérico". Alguns cops portava gravats i petits objectes d'art o pintura. A vegades allargava el viatge fins Brussel·les, on tenia uns amics. A aquests viatges, seguien un dies de comentaris de tot tipus, on predominava l'art i la política. En ocasions, intervenia el mateix Pla, quasi sempre rebaixant el nostres comentaris. En temes de pintura, a cops Pla –poc coneixedor del tema– comentava de Martinell: "Sembla mentida que s'entretingui en aquestes collonades". Una llarga relació com la mantinguda amb ell, em portaria a molts comentaris, en els moments actuals insistiria sobre dos aspectes. Un és l'interès per Palafrugell, a cops dissimulat per comentaris sarcàstics sobre actuacions concretes. Martinell va viure l'evolució del Palafrugell modern, sobre tot, el creixement turístic. Crític amb moltes actuacions, amb experiències viscudes a França, procurava influir sempre.

Un altre punt es l'amistat amb Pla. Després de Vergés i el seu germà Pere, era de les persones que Pla escoltava. Va ajudar-nos en la primera època de la Fundació, la seva amistat amb Vergés i Frank Keerl va ajudar en la cessió dels manuscrits. Existia al voltant de l'escriptor, un grupet d'amics de la vila i de fora, seria llarg citar noms que normalment es trobaven en un sopar-tertúlia, que solia acabar a les petites. Martinell en fou una membre constant.

Insisteixo en el segon punt: en Martinell, l'eix personal més important, és l'amistat amb Pla. Foren quasi quaranta anys compartint des d'aspectes culturals fins al detalls mínims de la vida diària. Com a amic, tenia entrada al mas sempre. I en aquest sentit voldria insistir en un aspecte concret. Quan des de la Fundació es va decidir posar en marxa l'Any Pla, Martinell va estar sempre a prop, ajudant en el que fos. Estava content de que es reconegués i valorés l'obra del seu amic. Recordo quan fèiem viatges a diferents llocs on es celebraven –dins l'Any Pla–diferents actes sobre l'escriptor, ell hi venia. Sempre retreia que l'Any Pla va ser l'inici de tot un seguit d'anys dedicats a diverses personalitats del món cultural.

I un detall que no he comentat mai, quan es va celebrar l'acte oficial d'inauguració de la seu de la Fundació, amb assistència nombrosa, ell se m'apropa a la sortida i plorava d'emoció. Ell sovint tan sarcàstic, no li sortien les paraules. Al final em va dir diversos cops: "Gràcies".

Acabo, per a resumir i identificar bé el personatge, ho faria amb un acròstic: PLA / PALAFRUGELL / POBLE. Sobre el que deuria anar primer, no m'atreveixo a opinar.

FREDERIC SUÑER

Aquí és quan apareix la part d'artista bohemi que també Martinell duia a dins i l'expressa a través de la pintura, com no podria ser d'altra manera. I és que, com deia Henri Murger a "Escenes de la vida bohèmia: "La bohèmia no és possible, sinó a París".

Un altre estil que trobem en l'obra de Martinell és el que va desenvolupant de manera intermitent durant tota la seva vida. Entre dibuixos de tapers i escenes marineres, Martinell també treballa la pintura de gabinet.

Aquí trobem unes obres molt més racionals i meticuloses. Es tracta d'unes pintures on la temàtica sorgeix directament de la ment de l'artista, fruit del treball intel·lectual de Martinell i no de l'observació de l'entorn.

En aquestes obres no cal buscar-hi cap altre significat ni contingut que no sigui la subtil ironia o el sarcasme pur i dur que tant practicava Martinell en la seva vida diària. I és a través dels títols on aquest s'expressa amb mordacitat. Com el seu tarannà no havia d'aparèixer per alguna banda en la seva obra pictòrica?

Així és l'obra "Soldats, els invencibles" de 1974 on veiem uns soldadets de plom formats en línia i amb un posat cerimoniós, sense perdre però, l'aparença de joguines.

A "La llar inefable" del 1980 Martinell satiritza la vida conjugal, la dicotomia inevitable que tota llar manifesta irremeiablement. Aquí ens presenta un home i una dona partits per la meitat i totalment aïllats l'un de l'altre. Les cartes de la sota de bastos i la sota d'ors sentencien la qualitat d'enigma que impregna el quadre i ens invita a trobar-hi el simbolisme. Quina sota correspon a cadascú?

CARRADOR.
Tinta/paper.
45 x 30 cm.
1991.

LLESCADOR.
Tinta/paper.
52 x 33 cm.
1991.

REPASSADOR (fent taps).
Tinta/paper.
50 x 35 cm.
1991.

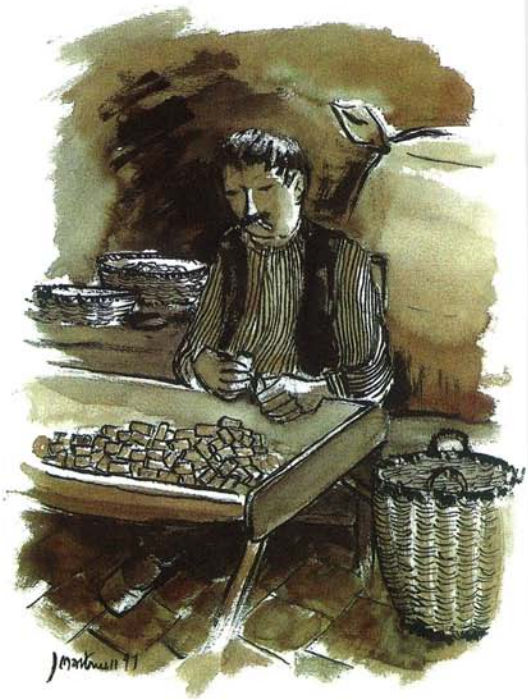

TRIADOR.
Tinta/paper.
50 x 35 cm.
1991.

L'obra més emblemàtica d'aquests jocs visuals en que Martinell es diverteix pintant acudits enginyosos i sorneguers és "La llei de l'embut" del 1986, una de les més conegudes de la filosofia mundana.

Durant els anys setanta també pinta la sèrie que anomenarà "Conjectures sensibles". Es tracta d'unes pintures calidoscòpiques que acullen dins el seu garbuix de línies acolorides figures secretes. Aquí el tema no té importància i és la tècnica la vertadera protagonista. Martinell fa un exercici de destresa, un pas nou en la seva pràctica pictòrica habitual. En algunes obres d'aquesta sèrie fuig dels esquemes realistes i posa una peu dins l'abstracció. Martinell deia: "l'art, mediocre per mediocre, prefereixo que sigui abstracte". Ell era conscient que el seu art era d'una qualitat mitjana, fruit del treball d'un artesà, no d'un artista, però tot i així no va tenir mai por millorar. Una vegada més trobem el Martinell inquiet, curiós, valent, amb ganes d'experimentar [15].

El treball en sèries serà habitual en Martinell que, quan trobava un nou motiu, el solia elaborar i interpretar durant mesos, donant lloc a una gran producció d'obres basades en el mateix tema. Es tracta d'obres poc treballades, que emanen la gràcia de l'art de Martinell, la naturalitat i l'espontaneïtat que impregna moltes de les seves obres. Un exemple d'això serien les sèries de flors, arlequins i cavallers francesos, les quals accentuen el caràcter naïf de la seva obra.

Trenca la norma la sèrie de bodegons que va fer durant els anys noranta on trobem una pinzellada meticulosa i concentrada. Les seves figures retallades sobre fons foscos recorden l'austeritat dels bodegons espanyols del XVII i infonen la sensació de que el temps s'atura, atrapat dins la composició.

Martinell treballa la solidesa dels objectes i aconsegueix donar-los corporeïtat gràcies a un subtil joc de llum i ombres. I, emulant als grans pintors del gènere, insereix a la composició peces de vidre, com a prova de mestria.

Durant els anys vuitanta i noranta practica la pintura a "plein air" i surt a pintar, sol o en companyia d'una colla d'amics, el paisatge de l'Empordanet. Es tracta d'olis sobre tela, generalment de petites dimensions. Els temes són fàcilment recognoscibles per qualsevol que visqui a les rodalies: Regencós, el Montgrí, Llofriu, la platja de Pals... També pintarà marines captades des d'algun racó dels camins de ronda. Els quadres sorprenen per la capacitat de la mà de Martinell per trobar, de nou, una nova manera d'expressar la realitat. A "Rodals de Can Catalanet", el 1988, veiem un paisatge rústic típic de la nostra terra, amb els camps de diferents colors, segons la sembra o la manca d'ella, i cosits entre ells per marges que, en la seva estretor, acullen les robustes alzines sureres, que donaven ombra als pagesos que hi treballaven. A "Platja de Pals. El Ter", del 1992, veiem com plasma amb unes pinzellades poc treballades els colors freds i forts de l'hivern. La imprecisió de les franges de terra i mar ens transmeten la visió

CARRADOR, LLESCADOR, REPASSADOR, TRIADOR. TINTA SOBRE PAPER. 1991. *JOSEP MARTINELL*. GALERIA LLUÍS HERAS. 1992.

[15] Martinell explicava que quan Josep Pla va veure els primers quadres de Conjectures Sensibles li va dir que fes el favor de no pintar aquelles "collonades". Recordem que Pla era un aferri defensor de l'art figuratiu i li agradava, especialment, el corrent realista, tal i com ho reflecteix Josep Martinell a "Josep Pla i la pintura" publicat a la *Revista de Palafrugell* 1/5/71.

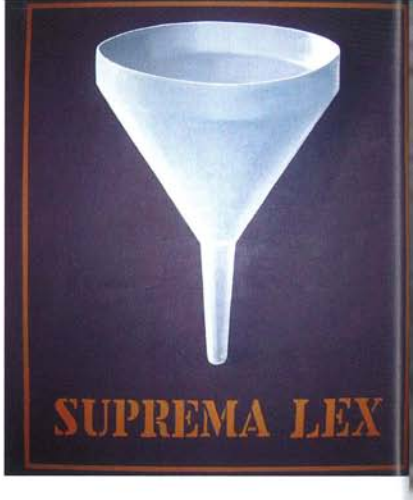

que devia tenir Martinell a la platja de Pals, amb el cavallet plantat enmig les dunes, intentant pintar malgrat la ventada. Aquests quadres constitueixen una part molt reduïda dins el corpus pictòric de Martinell i això mateix els converteix en una insòlita exquisidesa. Pel que fa a decoracions murals, en primer lloc cal destacar la ja esmentada participació com a decorador i ajudant de Guillem Soler en el treball decoratiu de l'absis de l'església parroquial de Palafrugell. Martinell i el seu oncle, van executar les parts secundàries i irrellevants de l'obra, però tot i així aquest encàrrec va interessar molt al pintor. Martinell va valorar moltíssim el treball de Soler i no va dubtar en fer una detallada crònica dels fets entorn l'execució de l'obra per la Revista de Palafrugell [16].

També sabem que va decorar dues capelles de cases privades del poble: una era la de la casa de Calella de Palafrugell dels senyors Bertran i l'altre la capella d'Aiguablava propietat de l'exministre Ventosa. Malauradament, avui en dia han estat repintades. Al poble, va fer pintures murals per a decorar dues sucursals d'entitats bancàries: en primer lloc la del Banc Exterior al carrer de Cavallers i en segon lloc la de la Caixa de Pensions al carrer de Pi i Maragall. L'any 1966 va idear pel Banc Exterior tres plafons de grans dimensions. El primer dels panells representava una panoràmica de Calella de Palafrugell i mesurava 370 x 100 centímetres. El segon, de dimensions més petites, 200 x 100 centímetres, simbolitzava una al·legoria de l'art, el comerç i la indústria. El darrer representava diferents treballs de la indústria surera i mesurava igual que el primer.

Per fer-los va utilitzar una tècnica poc corrent i que pocs pintors saben fer-la: el fals mural o mural sobre retaule. Es tracta d'utilitzar un gran panell de fusta i a sobre aplicar-hi un enguixat, fet amb cola de conill i guix. Llavors, s'hi pot pintar a sobre amb oli o acrílic. En aquest cas Martinell va optar per l'oli. D'aquestes imatges cal destacar la lluminositat que desprenen, fruit de l'ús per part de Martinell del daurat o el groc per comptes del blanc [17]. També hi podem observar l'ús transgressor de la perspectiva que utilitzava Martinell, que sense ser rigorosa, era efectiva.

COMPARATIVA MARTINELL I MEDIR. TOTES DUES IL·LUSTRACIONS SON EXTRETES DE L'EDICIÓ DE BIBLIÒFIL: JOSEP PLA. *PEIX FREGIT*. EDICIONS DE LA PUNTA D'ES MUT, 1954. FUNDACIÓ JOSEP PLA.

"LA LLEI DE L'EMBUT". 1986. COL·LECCIÓ FRANCISCO SAGRERA.

[16] *Revista de Palafrugell*. II època. Núm 14. "Quatre paraules sobre l'altar major".

[17] Lluís Bruguera, el qual va aprendre aquesta tècnica de la mà de Martinell, recorda aquesta recomanació a l'hora d'executar la pintura. Martinell també li aconsellava, que en les escenes que pogués, hi posés un animal, ja que aquest humanitzava la representació. Bruguera, sota la supervisió de Martinell, va elaborar uns plafons de temàtica surera, utilitzant la tècnica del fals mural, que van ser exposats al museu del Suro sota el nom "Va de suro!" l'any 2001, lamentablement Josep Martinell havia mort 3 mesos abans de la inauguració de l'exposició.

A la Caixa de Pensions va idear un gran mapa de Catalunya on va posar el nom de tots els pobles que tenien, en aquells temps, una sucursal d'aquesta entitat. Entre la gran varietat de treballs pictòrics que Martinell cultivà al llarg de la seva vida artística cal no oblidar aquells vinculats a les arts decoratives. En aquest sentit, fer esment dels múltiples encàrrecs que va rebre per decorar interiors de cases particulars amb pintures murals que, més enllà del simple treball manual, demostren la perícia tècnica de l'artista palafrugellenc. Podem destacar els treballs realitzats en el sostre del comerç "Plats i olles" de Palafrugell, on opta per una combinació de motius modernistes i noucentistes o, la seva col·laboració amb l'arquitecte figuerenc Pelai Martínez, amb qui mantingué una llarga i estreta relació professional.

A partir de l'any 62 o 63 Martinell inicia una relació d'amistat amb Lluís Heras, "El noi de Palafrugell", conegut per haver estat vocalista de l'orquestra Maravella. Heras va muntar un restaurant familiar al carrer Quatre Cases, anomenat "Es Niu", on la seva mare era la cuinera i ell feia de *maître*. Gràcies a la seva personalitat extravertida i enraonadora Heras va aconseguir una clientela fidel i heterogènia formada per gent del poble i els primers turistes estrangers que corrien per la Costa Brava. Heras, igual que Martinell, era un amant de l'art en totes les seves facetes i el seu restaurant reflectia la seva personalitat. Una acumulació d'imatges, quadres, mobles i d'altres objectes artístics, antigalles i andròmines decoraven l'espai.

El local funcionava indistintament com a restaurant que com a antiquari. Durant aquesta època Martinell pinta unes llaunes envellides amb motius que recordaven el rococó francès: amb escenes de tocador i balls burgesos. Aquestes recreacions eren exposades al restaurant i van tenir una gran acollida entre els turistes que les compraven en sèrie. A finals dels 60 el restaurant "Es Niu" s'havia convertit en un cau de cultura on, després de sopar, s'hi celebraven vetllades artístiques, culturals i musicals. Finalment, Lluís Heras convertí l'espai en una galeria d'art. L'any 1992 s'hi presentà una mostra antològica sobre l'obra de Martinell, la més important que se li ha dedicat. Mica en mica, Josep Martinell, va anar assolint un mestratge especial en una altre especialitat: la decoració de mobles de manera que aquests semblessin d'èpoques passades [18].

"CARRER DE PARÍS". 1956. PINTURA SOBRE PAPER 55 X 43 CM. *JOSEP MARTINELL*. GALERIA LLUÍS HERAS. 1992.

"OCELLS I" SÈRIE CONJECTURES SENSIBLES. 1974. PINTURA SOBRE PAPER 70 X 100 CM. *JOSEP MARTINELL*. GALERIA LLUÍS HERAS. 1992.

[18] Mariona Seguranyes explica a "Una visió artística de l'Empordanet" que els primers treballs sobre fusta van ser en col·laboració amb el fuster Lluís Negra.

Així va ser com va començar a decorar armaris, capçals de llit, portes, caixes, vitrines i altres peces de mobiliari. Els mobles de Martinell es caracteritzen per un fals envelliment de les peces: o bé treballa amb decapats o bé treballa amb vernissos que enfosqueixen la fusta fins a fer-la semblar vella [19]. A sobre d'aquest tractament, Martinell, fa un seguit de decoracions, normalment representant motius florals o animals que donen un aspecte molt bucòlic a les peces. Si analitzem la iconografia d'aquestes peces veurem que, Martinell, a pesar de la manca d'intencionalitat, fa unes falsificacions bastant efectives a primer cop d'ull. Per exemple, utilitza el gerro amb branques; un motiu que parteix del segle XVI italià i que s'adopta a molts d'altres països com element decoratiu de mobiliari. O els ocells amb les cues aixecades en forma de ventall, que són un tema popular tradicional català.

---

[19] Segons recorda el senyor Jordi Pujol i Cofan, aquest fals envelliment de les peces era motiu de burla a la tertúlia del Mercantil on, de vegades, assistia Martinell. Els amics li solien dir que casa seva hi tenia un pot amb corcs, als quals alliberava perquè fessin foradets a la fusta i aquesta semblés més antiga del que era en realitat, i després els tornava a apressar a dins el pot.

Avui dia encara podem trobar multitud de peces fetes per ell, moltes amagades en cases particulars; d'altres, tot i que passen desapercebudes, estan a la vista de tothom, com per exemple el seguit de vitrines i portes que va pintar per la botiga "Plats i Olles", que repinta seguint els motius decoratius propis del segle XVIII català de les marqueteries. En aquest establiment encara recorden amb entusiasme una altra peça que va intrínsecament unida al record de Martinell: les caixes de mariner i les caixes de núvia.

Les primeres notícies que tenim d'aquest tipus de mobles a Catalunya són d'entorn el segle XVIII. Les caixes de mariner eren capses de fusta rectangulars, les quals s'obrien per la part superior i sovint eren policromades al seu interior. Les representacions d'aquelles primeres caixes solien girar entorn els sants devocionals de l'època i altres temes morals de la Bíblia. Eren una mena de lligam amb la terra i el recordatori de perquè els mariners es feien a la mar: per tornar a casa i donar una vida millor als qui allà els esperaven.

Sabem de notícies en d'altres països on les imatges que hi havia representaven fets reals, escenes de marina properes als propietaris de la capsa, però a aquí Catalunya triomfaren, inicialment, els temes religiosos.

CAIXA DE MARINER PINTADA PER MARTINELL.

INTERIOR DE L'OFICINA DEL BANC EXTERIOR A PALAFRUGELL, AL CARRER DE CAVALLERS L'ANY 1966. ES VEUEN DOS DELS TRES PLAFONS PINTATS PER MARTINELL. COL·LECCIÓ JORDI TAULER.

PORTA PINTADA PER MARTINELL A LA BOTIGA PLATS I OLLES. FOTO ENRIC BRUGUERA.

Martinell, adúlter a la història una vegada més, reinventa la caixa de mariner, i als anys 80 del segle XX, crea una iconografia totalment nova per a aquest moble. El pintor aconsegueix proveir-se de gran quantitat de baguls vells, els quals li eren proporcionats per algun brocanter de la Bisbal. Els despinta i els torna a pintar per donar-li l'aspecte desitjat i posar-li a la fusta uns quants anys més a sobre. Sobre aquesta base es dedica a decorar la tapa i parets de la peça amb tot de motius mariners d'època, d'havaneres i cubanos. Les caixes de mariner van ser tot un èxit i els turistes que visitaven la Costa Brava les compraven amb delit.

També va obtenir nombrosos encàrrecs a través de l'associació amb el senyor Galceran, amic de Martinell i ebenista de professió. Aquest, nascut a Palafrugell però establert a Barcelona, aconseguí moltes comandes per moblar segones residències a Llafranc, Calella, Palamós, Sant Feliu, la Bisbal, etc. Es tractava d'una obra integral, en què es pensava el mobiliari de les cases com un tot i alguns d'aquests mobles van ésser pintats per Martinell.

CARTA A
JOSEP MARTINELL

Estimat Josep,

L'última vegada que ens vam veure eres a l'Hospital Trueta de Girona. Havies tingut un tropell mentre menjaves al Tren Petit i et van hospitalitzat d'urgència.
Quan et vam anar a veure, tenies els ulls espantats com un nen. Però amb els ulls t'he comprès.
He comprès que estaves decepcionat, com si algú t'hagués traït.
Però qui?
Potser tots: havies entès que t'haurien oblidat; que tots els teus treballs restarien dispersos aquí i allà i que de tu en restaria poc.
Tenies raó: així ha estat.
L'Albert Boadella i jo et vam fer un homenatge el Teatre Municipal, l'aniversari del primer any de la teva mort.
Després, poc més.
Ara sé que s'està escrivint un petit llibre sobre tu, i n'estic content.
Em recordo que una vegada vaig anar amb tu i l'Eduard Bigas amb Sarfa a Barcelona. Adoraves la Sarfa, el viatge en autobús t'excitava; era quasi una aventura. I després deies: "Amb l'edat que tinc, sempre puc trobar un lloc per seure."
Vam anar a la Sala Gaspar a veure una exposició de l'Antoni Clavé.
Bellíssima.
Allà ens vas explicar que en Clavé va començar com tu, com a artesà.
Havíeu treballat junts al Liceu de Barcelona, daurant columnes i marcs amb les làmines d'or, a principis del segle passat.
És això el que sempre he admirat de tu: que quan pintaves se sentia sempre el coneixement i la consciència de l'"ofici", del treball ben fet.
També quan feies la pintura "alimentària" com tu li deies.
Com a pintor vas ser l'intèrpret de la vida social de Palafrugell durant molts anys.
Les fàbriques de suro, els operaris treballant, el lector del diari llegint als companys. Els peladors del suro dels arbres. Les il·lustracions de les havaneres. Els pescadors, el mar, les barques. Les malicioses pintures sobre coure de les cases de tolerància. Bellíssimes natures mortes amb els productes empordanesos. Els sants i les santes que pintaves sobre taules amb fons daurat amb una tècnica d'icones gregues. Els penjolls, els armaris i tantes altres coses de bon gust.
Una manera de pintar que sempre ha evitat les transgressions pictòriques de l'avantguarda.
Les teves pinzellades eren fluïdes, clares, ben estructurades; sense *pasticci*.
L'enfoc dels teus arguments a l'espai, sense desmesura, sempre correcte.
El resultat també altament decoratiu, com un bon artista artesà.
Estimaves la "decoració", però la decoració no supèrflua, amb substància, com a subjecte i no com a adjectiu.
Alguns mesos abans de morir, m'havies fet veure quasi tímidament una sèrie de paisatges íntims de l'Empordà: bellíssims.
Era una teva pintura secreta que no havies mostrat mai, molt delicada, amb una sensibilitat de la llum que commou.
Bravo "Giuseppe Martinelli", com a París et va aconsellar que et diguessis Salvador Dalí: "Amb el nom de Martinell no vas

enlloc, t'has de dir Martinelli, Martineeelli, Maaaartineeee-lliiiii!!!"
Però on ha anat a parar tota la teva obra? Una gran part se l'han endut a Bèlgica els teus hereus, i no se n'ha sabut res més.
Seria interessant i educatiu per a Palafrugell una retrospectiva cronològica i publicar un catàleg raonat de la teva obra, importantíssima descripció de les maneres socials de l'indret.
Esperem que amb aquest petit llibre es prengui consciència de la teva obra i del teu valor:

Afectuoses salutacions, estimadíssim Josep,
Ciao, Tano.

TANO PISANO

MADURESA I ÚLTIMS ANYS

Com hem vist, Martinell va aconseguir viure la vida a la seva manera. Es va consolidar com a articulista i escriptor i va aconseguir el mateix reconeixement amb les seves pintures. Quan tenia seixanta i pocs anys es va retirar del negoci de pintura decorativa i es va dedicar plenament al treball intel·lectual i les belles arts. Els últims anys de la vida de Martinell, són els de la tranquil·litat. Ja ha fet tot el que volia fer en aquesta vida, és un home realitzat.

Privadament Martinell porta una existència molt senzilla i austera. Rutinari, treballador, meticulós, viu a la seva casa del carrer de Girona amb la seva germana, Carme, on es fan càrrec l'un de l'altre fins la mort d'aquesta a finals dels anys 70. No és un home donat a grans xefles sinó que prefereix una despreocupada tertúlia amb bons amics. No té televisió sinó llibres i no va tenir mai parella sinó amigues. Solia assistir a la tertúlia del restaurant Can Reig, al carrer Torres i Jonama, conegut com Cal Tinyoi. Primer hi anava amb Josep Pla i quan l'amic va faltar, hi acudia sol. Allà s'hi trobava amb Carles Sentís, Vergés, Néstor Luján i altres perso-

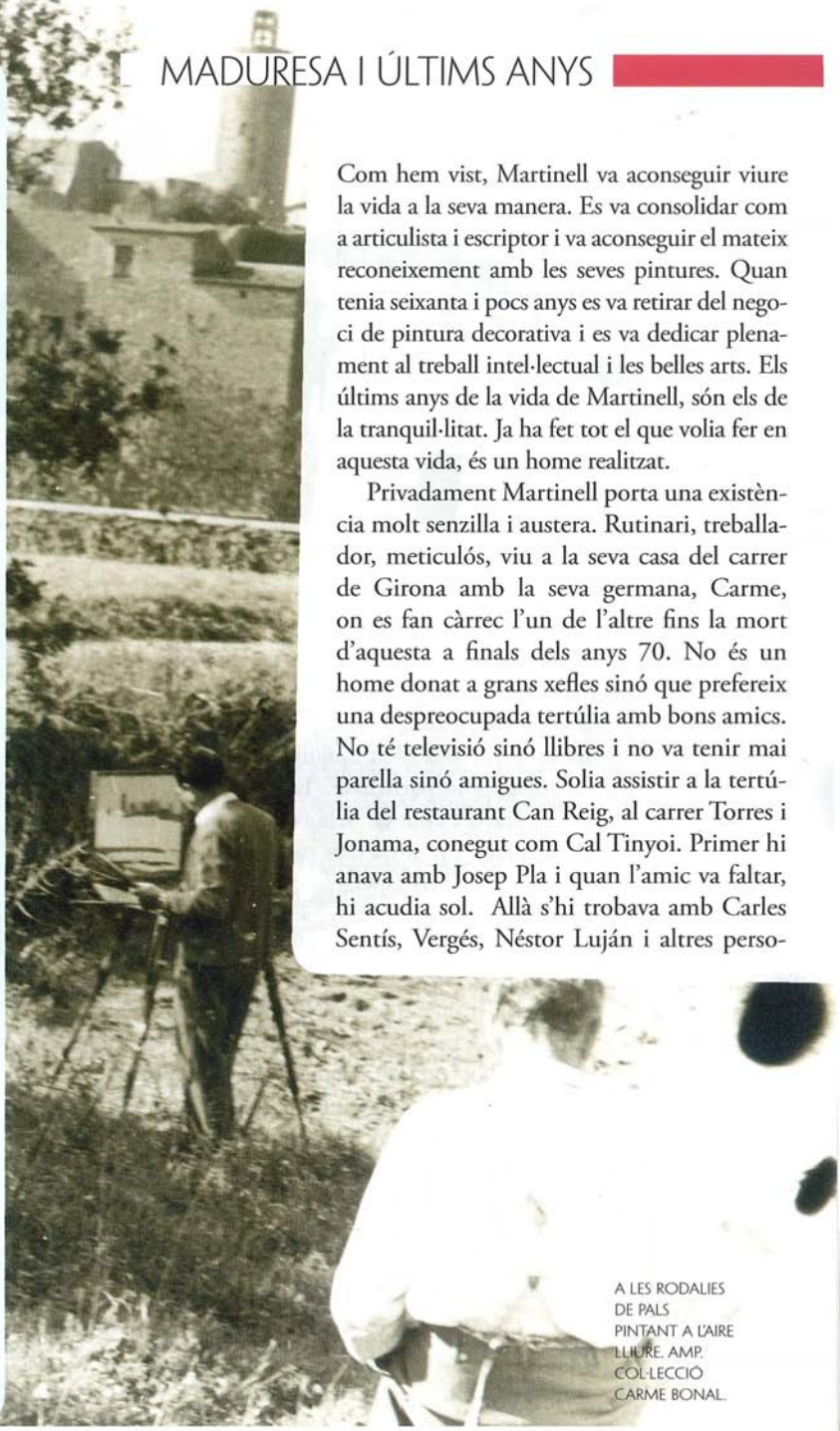

A LES RODALIES DE PALS PINTANT A L'AIRE LLIURE. AMP. COL·LECCIÓ CARME BONAL.

nalitats de l'època. Ell era un home prudent, dels que escolten molt i intervenen poc. Pel que fa a la pintura, aquesta no deixa mai de tenir protagonisme i, en aquests darrers anys de la seva vida s'hi dedica de ple. Rep encàrrecs privats que faran que molta de la seva obra estigui escampada pel món en col·leccions particulars. Es tracta de la pintura "alimentària", com ell deia, aquella que li donava de menjar: la pintura dels mariners, els antillans, les havaneres i els tapers, la qual li proporcionava encàrrecs. D'aquesta manera podem trobar "Martinells" a Alexandria (EE.UU), Madrid, Suïssa, Barcelona i Nova York, a més a més de tots els quadres i làmines que embelleixen secretament les cases palafrugellenques i del Baix Empordà. A més, les seves formes, el seu retrat de la nostra vila i les seves peculiaritats, són el millor i més fidedigne reclam comercial i turístic d'aquells temps (i avui dia segueixen vigents, perquè ningú ha plasmat amb tanta veracitat la nostra idiosincràsia). Així es converteix en un publicitari expert i pinta cartells per festes majors, aplecs, jornades gastronòmiques, postals, calendaris, portades de llibres i revistes i altres treballs de propaganda per a particulars. Un exemple vigent és la carta del restaurant de l'Hotel Llafranch, que en la seva coberta mostra un guaix de Martinell, amb un plat de gambes i vi blanc en primer terme, la platja amb els banyistes en segon terme i, al fons, les veles dels velers al port. En aquest restaurant, a més, li reserven un lloc d'honor, ja que el menjador on va pintar aquest guaix mirant cap al mar, rep el seu nom. També a l'Hotel Llevant i al Motel Empordà les parets es vesteixen amb Martinells. A l'estiu el seu centre neuràlgic era Llafranc. La seva amistat amb la Montse i en Jaume de l'Ho-

INTERIOR DE LA CASA DE JOSEP MARTINELL. AMP. COL·LECCIÓ CARME BONAL.

JOSEP MARTINELL AMB LA SEVA GERMANA AL PATI DE CASA SEVA. COL·LECCIÓ CARME BONAL.

tel Llevant el portaran cada matí a la terrassa de l'hotel. Allà xerrava, reia i es divertia observant als turistes. Pels volts de 1977, a l'Hotel Llevant, hi havia allotjades dues germanes Barcelonines, Glòria i Pilar Armengol. Aquestes, després de passar un matí a la Bisbal, van tornar a l'hotel amb un "bisbalenc". El van obrir a la terrassa i el van oferir a en Jaume i la Montse. Aquests dos darrers els hi van dir que també n'oferissin a un home que hi havia assegut per allà la vora, en Josep. D'aquesta manera, al voltant d'un bisbalenc, va iniciar-se una amistat que duraria fins la mort de Martinell, tot i que ell deia que li havia "donat la vida".

Glòria i Pilar Armengol, les "nenes", varen ser unes de les darreres i més importants passatgeres en la vida de Martinell. Cosmopolites, joves, intel·ligents i modernes varen convertir-se en un al·licient més a la vida de l'home ja realitzat. Amb elles va viatjar per tota Espanya, per França, Alemanya i va fer el somiat viatge a Itàlia, el petit *Grand Tour* del pintor, el pelegrinatge necessari d'un pintor mural com ell. Allà va observar els grans genis del Treccento, Quattrocento i l'Alt renaixement. A Llafranc hi té un cercle d'amics. Estiuejants que, any rere any, troben Martinell assegut allà mateix, a la terrassa de l'Hotel Llevant i, l'afecte inicial cap al personatge, evoluciona cap a l'amistat.

Entre ells podem enumerar el senyor Soldevila, el senyor Serra, el senyor Torrellas, el senyor Granados-Llimona etc... molts d'ells també pintors, amb els quals sortia a pintar a plein-air per les cales i les planes de l'Empordanet, tal i com recorda Glòria Armengol que sovint els acompanyava. Eren tots ells els que anaven a divertir-se al rememorat carnaval de l'Hotel Llevant. Martinell decorava el local amb pintures efímeres i tots, disfressats, xalaven durant una nit de disbauxa entre amics.

També cal destacar la perllongada amistat que mantingué amb Albert Boadella, l'actor i dramaturg fundador dels Joglars. Martinell assessorà Boadella en l'elaboració de l'obra "Ara, Pla" estrenada el 1998 i a partir de llavors no van perdre mai més el contacte.

MARTINELL AMB AMICS BELGUES. COL·LECCIÓ CARME BONAL.

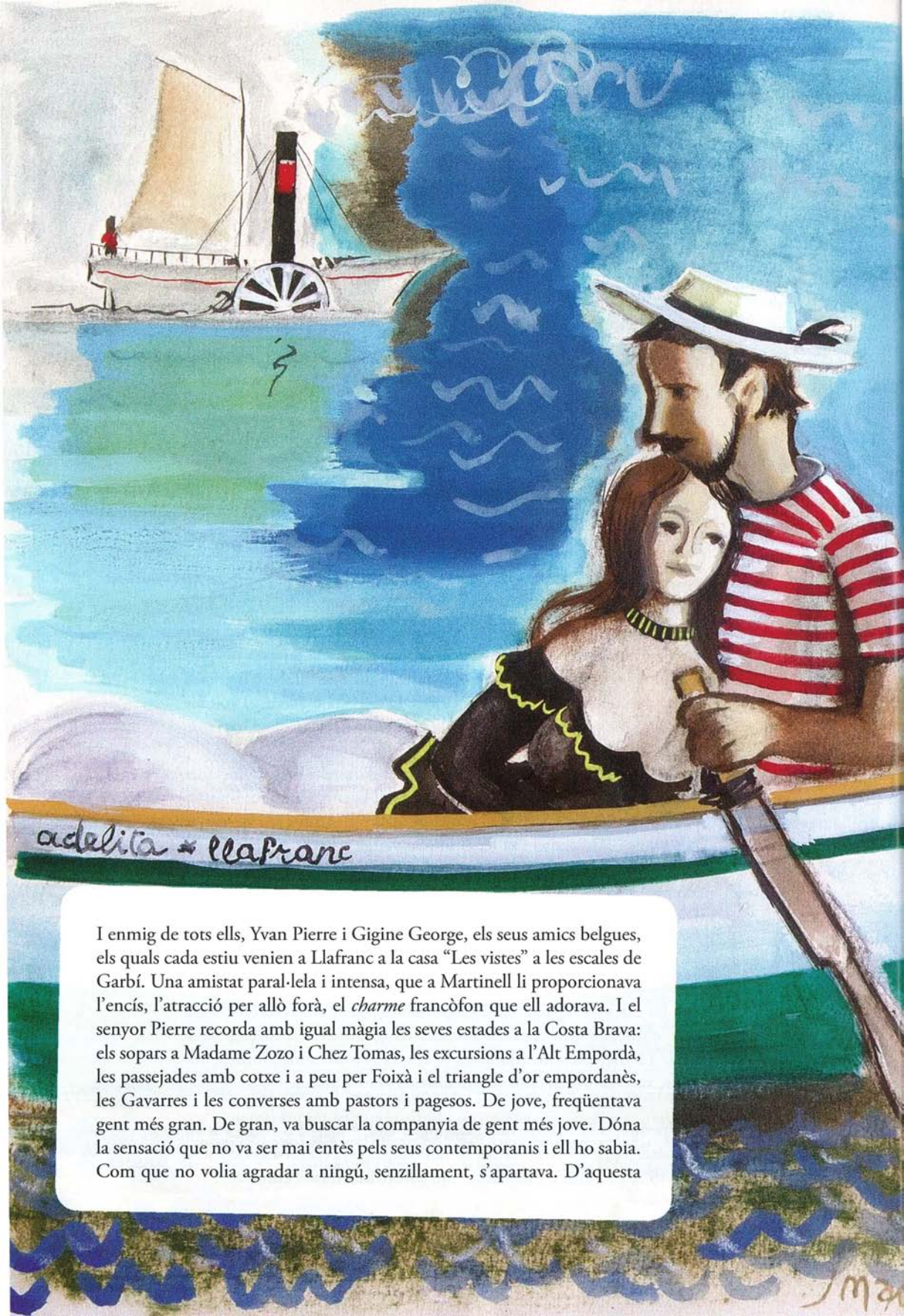

I enmig de tots ells, Yvan Pierre i Gigine George, els seus amics belgues, els quals cada estiu venien a Llafranc a la casa "Les vistes" a les escales de Garbí. Una amistat paral·lela i intensa, que a Martinell li proporcionava l'encís, l'atracció per allò forà, el *charme* francòfon que ell adorava. I el senyor Pierre recorda amb igual màgia les seves estades a la Costa Brava: els sopars a Madame Zozo i Chez Tomas, les excursions a l'Alt Empordà, les passejades amb cotxe i a peu per Foixà i el triangle d'or empordanès, les Gavarres i les converses amb pastors i pagesos. De jove, freqüentava gent més gran. De gran, va buscar la companyia de gent més jove. Dóna la sensació que no va ser mai entès pels seus contemporanis i ell ho sabia. Com que no volia agradar a ningú, senzillament, s'apartava. D'aquesta

manera, es relacionà amb la nova generació d'artistes de Palafrugell. Modest Cuixart, Eduard Bigas, Lluís Bruguera, Tano Pisano [20]... entre d'altres. Els tres darrers el recorden amb tendresa i amb l'admiració que desperta un artesà genial i un artista meticulós i sensible.

Un diumenge de principis de l'any 2001, com gairebé cada migdia, en Josep Martinell es dirigí al restaurant "Tren petit" disposat a dinar. Allà es va trobar amb els amics Josep Galceran i Jordi Serra. Van demanar un entrant de garoines i un plat d'arròs i van fer tertúlia gaudint de la complicitat que comporta una amistat d'or. Va ser l'última per l'amic Martinell: allà es va ferir. Va ser traslladat a Girona, on morí al cap de poc temps, el 12 de març del 2001, el temps just per tornar a veure per última vegada, a tots els seus amics.

L'any 2002 l'Ajuntament de Palafrugell li dedicà un carrer de Llafranc, a la urbanització la Pastora, en reconeixement a la seva trajectòria artística i social envers la vila.

"ADELITA". FOTO ENRIC BRUGUERA. COL·LECCIÓ ADELA PAGÈS.

RODOLFO CANDELARIA, EDUARD BIGAS, JOSEP MARTINELL, MODEST CUIXART I TANO PISANO. COL·LECCIÓ YVAN PIERRE.

[20] Tano Pisano va ser el principal promotor de l'homenatge pòstum que es va fer a Martinell, al cap d'un any de la seva mort. Es va organitzar una exposició al Teatre municipal de Palafrugell d'obres de Martinell, moltes d'elles cedides per particulars. A més, es va celebrar un sopar a l'Hotel Llafranch en el seu honor, durant el qual es van llegir textos de Martinell.

RETRAT DE
PILAR I GLORIA
COL·LECCIÓ
PARTICULAR

ANNEX: RELACIÓ D'EXPOSICIONS

COL·LECTIVES

1940: Primera exposició col·lectiva, amb Guitart i Marc. A la Biblioteca de Palafrugell, amb motiu de la Festa Major.

1945: Exposició de dibuixos de Lluís Medir, Martinell i Guillem Soler. Biblioteca de Palafrugell, Festa Major.

1951: Exposició a la "Caja de Ahorros Provincial" de Palafrugell. Col·lectiva. També hi participen Maria Massa i Lluís Medir, entre d'altres…

1974: Sala d'Art Empordà (II Mostra col·lectiva de pintors i artistes locals) . Juntament amb Maria Ribot, Roger Deulofeu Bonnín, Rodolfo Candelaria… entre d'altres.

1975: Sala d'Art Empordà (III Mostra col·lectiva de pintors i artistes locals). Aniran, Bonnin, Candelaria, Costa, Cuixart, Dídac, Fontanet, Iglesias, Martinell, Moret, Puig, Rocas, Rotllant, Santurio, Tormo, Turró i Vergoñós. La presentació del catàleg fou a càrrec de Martinell.

1976: Sala d'Art Empordà (IV Mostra col·lectiva de pintors i artistes palafrugellencs).

1993: Exposició col·lectiva en benefici de l'escola Torres Jonama. Hi cedeix una obra juntament amb Cuixart, Bruguera, Floreal, Candelaria, Aguiló i Puig.

1993: Homenatge a Joan Miró. Galeria Lluis Heras. Tinta sobre paper.

1994: Josep Maria de Segarra. Exposició a la Galeria Lluiís Heras. Obra *Homenatge a Segarra*.

1999: El color de l'havanera. Museu del Suro de Palafrugell.

INDIVIDUALS

1955: Presentació *Cartes d'Itàlia* de Pla a la Casa del Libro de Barcelona. A més, exposició de guaixos de Martinell del *Coses Vistes*.

1992: Exposició monogràfica i retrospectiva a la Galeria Lluís Heras.

Estiu 1992: Sala d'Exposicions de l'Hotel Llevant. Presentació nous treballs.

1993- 1994: Sala d'Exposicions de l'Hotel Llevant. Presentació de nous treballs.

1997: Figures literàries. 22 olis sobre paper donats a la Fundació. Van itinerar a Olot i Salt i el 2005 a Platja d'Aro.

2000: Martinell i Pisano a la Galeria Carpe Diem. Martinell exposa un plafó amb 4 aspectes dels jardins de Cap Roig al natural

2002: Retrospectiva al Teatre Municipal de Palafrugell.

"RODALS DE CAN CATALANET"
1988. FOTO
ENRIC BRUGUERA.
COL·LECCIÓ
FAMÍLIA ALSIUS

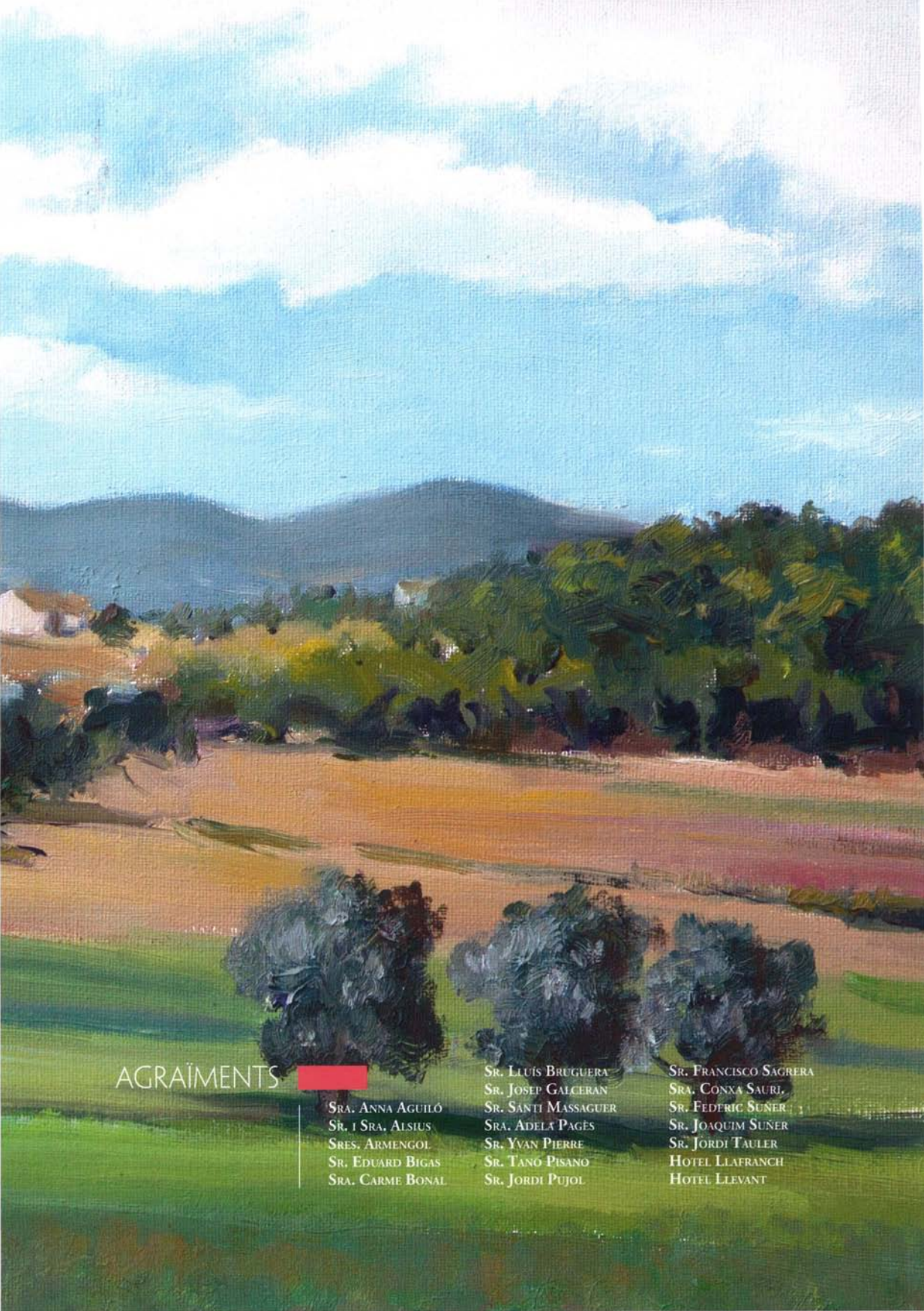

AGRAÏMENTS

Sra. Anna Aguiló
Sr. i Sra. Alsius
Sres. Armengol
Sr. Eduard Bigas
Sra. Carme Bonal
Sr. Lluís Bruguera
Sr. Josep Galceran
Sr. Santi Massaguer
Sra. Adela Pagès
Sr. Yvan Pierre
Sr. Tanó Pisano
Sr. Jordi Pujol
Sr. Francisco Sagrera
Sra. Conxa Sauri.
Sr. Federic Suñer
Sr. Joaquim Suñer
Sr. Jordi Tauler
Hotel Llafranch
Hotel Llevant

a Palafrugell, juliol de 2015

"Al capdavall, no he tractat de demostrar res, sinó de pintar i il·luminar bé la meva pintura"

André Gide, *L'immoralista*

ajuntament de palafrugell
Revista *de* **Palafrugell**